

OSHO

ZÁBLESKY ZLATÉHO DĚTSTVÍ

Úžasné dětství
osvíceného rebela

MAITREA

ZÁBLESKY
ŠŤASTNÉHO
DĚTSTVÍ

OSHO

ZÁBLESKY ŠŤASTNÉHO DĚTSTVÍ

Úžasné dětství osvíceného rebela

MAITREA

2012

Osho
Záblesky zlatého dětství: úžasné dětství osvíceného rebela / Osho ;
[z anglického originálu ... přeložila Jana Žlábková].
1. vyd. v českém jazyce. -- Praha : Maitrea, 2012. -- 560 s.
Název originálu.: Glimpses of a golden childhood
ISBN 978-80-87249-33-8

2-335 * 929 * 2-584.5 * 165.322 * 159.923.5 * 13 * 159.9.016.1 * 17.02 * 2-664.3 *
(540)

- Osho, 1931-1990
- duchovní učitelé -- Indie -- 20.-21. stol.
- duchovní učitelé -- dětství
- duchovní cesta
- duchovní poznání
- rozvoj osobnosti -- duchovní aspekty
- mysl a tělo
- životní harmonie
- synkretismus (náboženství)
- autobiografické vzpomínky
- populárně-naučné publikace

13 - Filozofie ducha [5]
929 - Biografie [8]

OSHO je registrovaná ochranná známka Osho International Foundation, na
základě licence. www.osho.com/trademarks

Osho
Záblesky zlatého dětství
Glimpses of a Golden Childhood

Copyright © OSO International Foundation
Translation © Jana Žlábková, 2012
Czech edition © MAITREA a.s., Praha 2012
ISBN 978-80-7500-031-6 (PDF)

Toto je přepis speciální řady promluv Osha během série jeho návštěv zubaře, přičemž k dispozici nejsou žádné zvukové záznamy. Úplný textový archiv všech promluv Osha lze nalézt prostřednictvím online knihovny OSHO na *www.osho.com*

„*Záblesky zlatého dětství*“ je kniha, která se nejhrouběji dotkla mého srdce ze všech publikací, které jsem kdy četl. Pro mne jako pro otce tří dětí, stejně jako pro někoho, kdo je s Oshem přes 30 let, kdo pracuje jako terapeut a učí meditace, je tato kniha zároveň nejceněnější ze všech Oshových knih. Proč?

Protože se tu setkáte s lidmi, jako jsou Oshovi rodiče, prarodiče a další, kteří si dokázali vážít celistvosti a integrity dítěte více než pravidel společnosti a škol. Jsou to lidé, kteří měli odvahu se sebrat a postavit se za Osha, jenž se už jako dítě vzpíral nesmyslným pravidlům, rutině a lžím. Je dojemné spatřit ty, kteří se odvážili nechat Osha, ať si udělá své vlastní zkušenosti a chyby, ať zlobí a učí se rozpoznávat pravé a falešné.

Je krásné vidět, čeho je dítě schopno, pokud má podporu v tom být samo sebou a pokud může vyjadřovat svoji pravdu. Takové dítě umí narušit rigidní struktury a mění svět kolem sebe. Naše společnost vyprodukuje mnoho průměrných, funkčních a přizpůsobivých lidí. V *Záblescích zlatého dětství* uvidíte, co je možné, když dítě vyrůstá způsobem, kdy může zůstat samo sebou, kdy se může realizovat. Je to pro čtenáře léčivé, je to zářivá připomínka toho, co je možné, a úžasná inspirace pro rodiče, jak vychovávat své děti.

Tato kniha je také zábavná, plná humoru, lehkosti a hloubky. Přeji si, aby byla pro vás stejným potěšením, jakým byla pro mne, a aby vás inspirovala stejnou mírou jako mne.

Jsem za ni z hloubi svého srdce vděčný a jsem velmi šťastný, že je také konečně dostupná v českém jazyce.

I. kapitola

Je krásné ráno. A zase vyšlo slunce a je věčně mladé. Nikdy nezestárne. Vědci tvrdí, že jsou mu už miliony let, ale to je nesmysl! Vídám ho každý den. Je pokaždé mladé. Nikdy není staré. Ale vědci jsou hrobníci; proto říkám, že vypadají tak smrtelně vážně. Dnešní ráno je opět zázrakem existence. Děje se to každý okamžik, ale velmi málo lidí se s tím setkává.

Slovo setkání je přímo úžasné. Setkáváme se s přítomným okamžikem, s takovým, jaký skutečně je; vidíme ho takový, jaký je, a nic mu nepřidáváme ani neubíráme, nijak ho neupravujeme, prostě ho vnímáme tak, jak je, jako zrcadlo... Zrcadlo bohudíky nic neupravuje, jinak by žádný obličej na světě nevyhovoval jeho požadavkům, dokonce ani tvář Kleopatry. Žádný obličej by mu nebyl dost dobrý, ale jakmile by vás zrcadlo začalo opravovat a upravovat a něco vám přidávalo, začalo by vás ničit. Žádné zrcadlo však není destruktivní. I to nejošklivější zrcadlo je krásné, protože není destruktivní. Prostě jen zobrazuje.

Než jsem nastoupil do této Noemovy archy, stál jsem a pozoroval východ slunce... dnes byl nádherný a koho zajímá zítřek? Zítřek nikdy nenastane. Ježíš říká: „Nestarejte se o zítřek...“

Dnešek je tak krásný, že se mi na okamžik vybavila nepopsatelná krása východů slunce v Himálaji. Všude kolem vás je sníh a stromy vypadají jako nevěsty, jako by rozkvetly tisíci sněhovými květy a vůbec nikoho

nezajímají nějací potentáti, premiérové a prezidenti světa ani králové a královny. Králové a královny už budou brzy existovat jen na hracích kartách, kam také patří. A prezidenti a premiéři zaujmou místo žolíků. Nic jiného si nezaslouží.

Když jsem viděl ty hory a stromy obsypané bílými sněhovými květy... a sníh padající z listů, vzpomněl jsem si na jeden strom ze svého dětství. Takový strom může růst jen tady v Indii; říká se mu madhu malti – „madhu“ znamená sladká a „malti“ je královna. Nikdy jsem nepoznal krásnější a pronikavější vůni – a vy víte, že jsem alergický na parfémy a každou vůni hned poznám. Na vůně jsem nesmírně citlivý.

Madhu malti je ten nejkrásnější strom, jaký si dokážete představit. Bůh ho určitě stvořil sedmý den. To už se zbavil všech starostí a problémů se světem a měl všechno hotové, dokonce i muže a ženu. A tak stvořil madhu malti, když měl konečně volno a nemusel by nic dělat, protože byla neděle... byl prostě zvyklý pořádně něco dělat. Zbavit se starých zvyků není snadné.

Madhu malti bývá obsypaný tisíci květy. Není jeden tady a druhý támhle; kdepak, takhle to madhu malti nedělá a já také ne. Madhu malti rozkvétá bohatě, vznešeně a doslova překypuje květy, takže ani nevidíte listy. Celý strom je pokryt bílými květy.

Zasněžené stromy mi vždycky připomínaly madhu malti. Samozřejmě nevoní a já jsem rád, že sníh nemá žádnou vůni. Mrzí mě, že už nikdy nebudu držet v ruce květ madhu malti. Jeho vůně je tak silná, že je cítit na mnoho mil, a to nijak nepřeháním. Jeden jediný madhu malti dokáže zaplnit celé okolí nesmírně intenzivní vůní.

Miluju Himálaj. Chtěl jsem tam zemřít. Je to nádherné místo k umírání – a samozřejmě k žití, ale pokud jde o umírání, je to přesně to pravé místo. Zemřel tam Lao-c'. V údolí Himálaje zemřel Buddha. Zemřel tam Ježíš. Zemřel tam Mojžíš. Žádné jiné horstvo se nemůže chlubit tím,

že přijalo Mojžíše, Ježíše, mistra Lao-c', Buddhu, Bódhidharmu, Milaräpu, Marpu, Tilopu, Náropu a tisíce dalších.

Švýcarsko je krásné, ale s Himálajem se nedá srovnat. Život ve Švýcarsku se všemi jeho vymoženostmi je velmi pohodlný. V Himálaji takové pohodlí nenajdete. Dodnes tam nejsou žádné technologie – ani silnice, ani elektrina, ani letadla, ani železnice; nic takového tam není. Ale je tam nevinnost. Přenesete se do jiného času, do jiného bytí, do jiného prostoru.

Chtěl jsem tam zemřít, a když jsem dnes ráno stál a pozoroval východ slunce, pocítil jsem úlevu, protože jsem věděl, že zemřu-li tady, hlavně v tak krásný den, jako je dnes, bude to v pořádku. A rozhodnu se zemřít, jakmile ucítím, že jsem se stal součástí Himálaje. Smrt pro mě neznamená konec, tečku. Ne, smrt je pro mě oslavou.

Při vzpomínce na sních padající ze stromů podobný květům padajícím z madhu malti se mi vybavilo jedno haiku...

Divoké husy

nemají v úmyslu odrážet se na hladině.

Voda nepřemýšlí

a nemá v úmyslu zrcadlit jejich obraz.

Ach, je to krása. Divoké husy nemají v úmyslu odrážet se na hladině a voda nepřemýšlí a nemá v úmyslu zrcadlit jejich obraz, a on tam přesto je. V tom je ta krása. Nikdo po tom netouží, a přesto to je – přesně tomu já říkám spojení. Nikdy jsem neměl rád slovo střetnutí. Střetnutí je ošklivé. Jsou to střety mezi manželkou a manželem, pánem a sluhou a tak dále a tak dál. Střetnutí není nikdy upřímné. Já mám rád slovo spojení.

Vidím Buddhův sál a v něm své lidi... je to jako náhlý záblesk v přítomnosti, je to mnoho okamžiků spojení. Není to shromáždění, není

to kostel. Lidé sem nepřicházejí jen tak formálně. Lidé přicházejí za mnou, ne ke mně. Kde je mistr a žák – a je úplně jedno, jestli je mistr a třeba jen jeden žák – tam dojde ke spojení. Právě teď k němu dochází a jste tu jen čtyři. Když zavřu oči, nemůžu počítat a to je dobře. Jakmile umíte počítat, hned vám vypočtou daně. Já jsem nespočitatelný, nikdo mě nemůže zdanit.

Působil jsem jako profesor na univerzitě. Když mi chtěli zvýšit plat, odmítl jsem. Rektor to nedokázal pochopit a zeptal se mě: „Proč ne?“

Odpověděl jsem: „Kdybych měl víc než teď, musel bych platit daně a to já přímo nesnáším. Radši budu mít dál stejný plat jako teď, než abych dostával víc peněz a musel si zatěžovat hlavu nějakým finančním úřadem.“ Nikdy jsem nepřekročil hranici, do níž jsem nemusel platit daně.

Nikdy jsem žádné daně neplatil; já vlastně nikdy neměl žádné příjmy. Já světu dávám a nic od něj neberu. Je to výdej, ne příjem. Já dávám své srdce a své bytí.

Je dobře, že květiny nepodléhají zdanění, jinak by přestaly kvést. Je dobře, že sníh nepodléhá zdanění, jinak by nepadal, to mi věřte!

Rád bych vám teď řekl, co se stalo s geniálními lidmi v Rusku po revoluci. Lev Tolstoj, Fjodor Dostojevskij, Turgeněv, Maxim Gorkij – ti všichni zmizeli. A přesto jsou v dnešním Rusku spisovatelé, novináři a umělci velmi dobře placení a uznávaní lidé. Tak čím to je? Proč už nepíší knihy jako *Bratři Karamazovi*, *Anna Karenina*, *Otcové a děti*, *Matka* nebo *Zápisky z podzemí*? Proč? Budu se ptát stále dál a dál, čím to je? Co se stalo s ruskou geniální schopností psát romány?

Podle mě v tomto ohledu nemůže s Ruskem soupeřit žádná jiná země. Kdybyste měli uvést deset světových románů, určitě byste mezi ně museli zařadit pět ruských a těch pět dalších by pocházelo z ostatních částí světa. Co se stalo s tak geniální schopností? Zanikla! Květinám také nemůžete nic nařídit, nemůžete jim stanovit desatero přikázání. Květiny kvetou, ale vy jim to nemůžete nařídit. Sníh padá – nemůžete vydat nařízení,

nemůžete si s ním sjednat schůzku. To prostě nejde. A totéž platí o budzích. Říkají, co chtějí říkat a kdy to chtějí říkat. A třeba jen jedinému člověku řeknou něco, co by měl slyšet celý svět.

A vy jste teď tady a jste asi jen čtyři. Říkám „asi“, protože neumím dobře počítat a se zavřenýma očima... rozumíte mi... a navíc mám v očích slzy, ne proto, že jste tu jen čtyři, ale protože je tak krásné ráno a vyšlo slunce.

Díky Bohu. On na mě myslí; přestože neexistuje, stejně na mě myslí. Já Ho popírám, a On na mě přesto myslí. Je to skvělý Bůh. Existence se zjevně o všechno vždy postará. Ale vy nevíte, jak existence funguje; její cesty jsou nepředvídatelné. Vždycky jsem měl rád nepředvídatelnost.

Mé slzy patří východu slunce. Existence se o mne postarala.

Já o nic nežádal.

A ona neodpověděla.

Ale přesto se vždy starala.

Divoké husy nemají v úmyslu odrážet se na hladině.

Voda nemá v úmyslu zrcadlit jejich obraz...

Přesně takovým způsobem mluvím. Nevím, jaká bude další věta nebo jestli vůbec ještě něco řeknu. Je to krásné napětí.

Připomnělo mi to vesnici, v níž jsem se narodil. Nikdo nedokáže vysvětlit, proč si existence zvolila právě tu malou vesnici. Prostě je to tak, jak to je. Byla to moc hezká vesnice. Hodně jsem cestoval, ale něco tak hezkého jsem nikde neviděl. Člověk se nikdy nenavrací k těmům. Věci přicházejí a odcházejí, ale nikdy nejsou stejné.

Stále tu poklidnou vesničku vidím. Jen pár chatrčí u rybníka a pár vysokých stromů, pod nimiž jsem si hrával. V té vesnici nebyla škola. Není to nijak důležité, protože téměř do devíti let jsem byl nevzdělaný a to jsou právě ty roky, kdy se člověk nejvíc formuje. Později se už příliš vzdělávat

nemůžete, ať se snažíte jakkoli. Takže svým způsobem jsem stále nevzdělaný, přestože mám mnoho titulů. Něco takového by zvládl každý nevzdělanec. A nejsou to jen tak nějaké tituly, ale také nejvyšší akademický titul – ale i to by zvládl každý hlupák. Každý rok to zvládá tolik hlupáků, že už to není nijak podstatné. Důležité je, že na samém začátku života jsem byl pár let úplně nevzdělaný. Nebyla tam škola, ani silnice, ani železnice, ani pošta. Takové požehnání! Ta malá vesnice byla svět sám pro sebe. A já jsem v tomto světě zůstal dál nevzdělaný, i když jsem od ní byl hodně daleko.

Když jsem četl Ruskinovu slavnou knihu *Unto This Last* (Tomu poslednímu), vzpomínal jsem na naši vesnici. „To poslední“... ta vesnice se dodnes vůbec nezměnila. Nevede tam žádná silnice, ani železnice, dokonce ani dnes, po téměř padesáti letech. Není tam pošta, ani policejní stanice, ani lékař – v té vesnici vlastně nebývá nikdy nikdo nemocný. Je velmi čistá a ničím neznečištěná. Znal jsem tam lidi, kteří nikdy v životě neviděli železnici a zajímalo je, jak asi vypadá, a nikdy neviděli ani autobus nebo auto. Nikdy svou vesnici neopustili. A žijí tam spokojeně a poklidně.

Místem, kde jsem se narodil, byla vesnice Kučváda a nevedla tam železnice a nebyla tam pošta. Ale kolem byly kopce, nebo spíše kopečky a krásné jezero a pár obyčejných slaměných chatrčí. Jediný dům z cihel byl ten, ve kterém jsem se narodil, ale ani ten nebyl běžný cihlový dům. Byl to malý domek.

Dodnes ho vidím a můžu popsat do nejmenších detailů... a nejen dům a vesnici, ale mnohem víc. Vybavuju si tamní lidi. Setkal jsem se s miliony lidí, ale tamti vesničané byli tak nevinní jako málokdo, protože byli velmi primitivní. Nevěděli nic o světě. V té vesnici nikdy neviděli jediné noviny. Teď už chápete, proč tam nebyla ani základní škola... takové požehnání! Něco takového si dnešní dítě nemůže dovolit.

Celé roky jsem byl nevzdělaný a byla to nejkrásnější léta mého života. Ovšem musím přiznat, že jsem měl soukromého učitele. Můj první soukromý učitel byl sám nevzdělaný. Neučil mě, ale snažil se naučit učít

tím, že mě učil. Možná někde slyšel úžasné rčení: „Nejlepším způsobem, jak se něco naučit, je učit“, ale byl to hodný a milý člověk, ne jako ti nepříjemní učitelé ze škol. Učitelem ve škole se může stát jen nepříjemný člověk. Patří to ke stylu, jakým funguje tento svět. Ten muž byl moc milý – jemný jako motýl. Přiznám se, že jsem ho občas plácnul, ale on mi to nikdy neoplatil. Jen se zasmál a řekl: „Jsi dítě a můžeš mě plácnout. Já jsem starý muž a nemůžu ti to oplácet. Až budeš starý, tak to pochopíš.“ Přesně to mi říkal a já už to teď opravdu chápu.

Byl to milý vesničan s úžasným vhledem. Občas mívají vesničané takový vhled, jaký civilizovaným lidem chybí. To mi něco připomnělo...

Na pláž přijde krásná žena. Rozhlédne se a vidí, že tam nikdo není, a tak se svlékne. Když se chystá vstoupit do oceánu, zastaví ji jakýsi stařík a řekne: „Paní. Jsem místní policista. Z tohoto břehu je koupání zakázáno.“ Žena se na něj překvapeně podívá a zeptá se: „Tak proč jste mi neřekl, že se nemám svlékat?“ Stařík se směje a směje, až mu tečou slzy, a pak řekne: „Svlékání není zakázané, tak jsem čekal schovaný za stromem!“

Úžasný vesničan... takový typ lidí žije ve vesnicích – jsou to prostí lidé. Ta vesnice byla obklopena malými kopci a byl tam rybník; takový rybník dokázal popsat jen Bašó. Nemá sice na mysli právě tenhle rybník, ale prostě jen říká:

Do prastarého rybníku

skočila žába.

Žbluňk!

Je to popis? Je tam zmínka o rybníku a o žábě. Není to popis rybníku nebo žáby... a žbluňku!

Ve vesnici byl velmi starý rybník a kolem něho rostly prastaré stromy; byly určitě stovky let staré. A všude kolem byly krásné kameny... a z nich skákaly žáby; každý den se ozývalo jedno žbluňknutí za druhým. Zvuk skákajících žab napomáhal tichu, které tam vlálo. Ten zvuk ticho oboha-
coval a dodával mu větší smysl.

V tom spočívá krása básní, které napsal Bašó. Dokázal něco popsat, aniž by to popisoval. Řekl to a nepotřeboval k tomu jediné slovo. „Žbluňk!“ Je to snad slovo? Ne, slovo nedokáže vystihnout zvuk žáby skákající do prastarého rybníku, ale Bašó to dokázal.

Já nejsem Bašó a ta vesnice potřebovala někoho, jako byl on. Mohl by pro ni stvořit krásné kresby, obrazy a haiku... já pro tu vesnici neudělal vůbec nic – nejspíš vás to překvapí. Ale já ji už pak nikdy nenavštívil. Jednou to stačilo. Nikdy jsem nebyl na jednom místě dvakrát. Pro mě číslo dvě neexistuje. Opustil jsem mnoho vesnic a měst a nikdy jsem se tam nevrátil. Co je pryč, je pryč navždy. Já to tak prostě mám; do té vesnice jsem se už nikdy nevrátil. Vesničané mi posílali vzkazy, že tam mám alespoň jednou přijet. A já jim po poslovi vzkázal: „Jednou už jsem tam byl a jet tam podruhé není můj styl.“

Ale to ticho prastarého rybníku je stále se mnou – a znovu se mi vyba-
vil Himálaj... ten sníh – tak krásný, tak čistý, tak nevinný. Dá se vidět jen očima Bódhidharmy, Ježíše nebo mistra Bašó. Sníh se jinak popsat nedá; odráží se pouze v očích buddhů. Hlupáci ho popadnou do ruky, udělají z něj sněhové koule, ale pouze oči buddhů dokážou zachytit jeho odraz...

Divoké husy

nemají v úmyslu odrážet se na hladině.

Voda nepřemýšlí

a nemá v úmyslu zrcadlit jejich obraz,

a přesto tam je.

Buddhové nechtějí zrcadlit krásu světa a svět nemá v úmyslu odrážet se v očích buddhů, a přesto to tak je. Nikdo to nemá v úmyslu, ale ono se to děje, a jakmile se to stane, je to krásné. Když někdo něco udělá, je to obyčejné; když něco uděláte, jste jako technik. Když se to stane, jste mistr.

Střetání náleží do světa techniků – setkání je vůní světa mistra.

Toto je setkání. Já nemluvím o ničem konkrétním...

Divoké husy a voda...

2. kapitola

Právě jsem měl úžasný prožitek, pocit žáka láskyplně pečujícího o tělo svého mistra. Doslova mi to vzalo dech. A také mi to připomnělo mé šťastné dětství. Všichni mluví o šťastném dětství, ale jen zřídkakdy, zcela výjimečně je to pravda. Většinou je to lež. Ale tolik lidí říká totéž, že si toho nikdo nevšimne. I básníci pějí písně o svém šťastném dětství – například Wordsworth, což nebyl marný chlapík – ale šťastné dětství je nesmírně vzácné a má to zcela prostý důvod: kde něco takového najdete?

Za prvé, člověk by si musel sám vybrat, kde se narodí, což je téměř nemožné. Pokud nezemřete v meditačním stavu, nemůžete si zvolit místo narození; tato volba je otevřena jen tomu, kdo medituje. Takový člověk umírá vědomě, a proto si zaslouží, aby se vědomě i narodil.

Já jsem zemřel vědomě; vlastně jsem nezemřel, ale byl jsem zabit. Měl jsem zemřít o tři dny později, ale oni nedokázali počkat ani ty tři dny. Lidé mají věčně naspěch. Možná vás překvapí, že muž, který mě zabil, je teď můj sannjásin. Znovu přišel, aby mě zabil, ne aby přijal sannjásu... ale pokud on hraje svou hru, tak já hraju zase tu svou. Později se mi sám přiznal, když byl sedm let sannjásinem. Řekl: „Bhagaváne, teď už se ti můžu bez obav přiznat. V Ahméadádu jsem tě přišel zabít.“

Řekl jsem: „Bože můj, už zase!“

Opáčil: „Co myslíš tím zase?“

Odpověděl jsem: „Na tom nezáleží. Pokračuj...“

Řekl: „Před sedmi lety jsem v Ahmédabádu přišel na tvé shromáždění s revolverem. Hala byla tak plná, že organizátoři dovolili lidem sedět na pódiu.“

Takže ten muž s revolverem, který mě přišel zabít, měl možnost usednout kousek ode mne. „Taková šance,“ řekl jsem, „tak proč jsi ji propásl?“

Odpověděl: „Nikdy předtím jsem tě neslyšel, jen jsem o tobě slyšel. Když jsem slyšel, jak mluvíš, pomyslel jsem si, že raději spáchám sebevraždu, než bych tě zabil. Proto jsem se stal sannjásinem – je to moje sebevražda.“

Před sedmi sty lety mě ten muž skutečně zabil; otrávil mě. I tehdy byl mým žákem... ale bez Jidáše jen těžko najdete Ježíše. Zemřel jsem vědomě, a proto jsem dostal tu úžasnou příležitost narodit se vědomě. Vybral jsem si matku a otce. Na celém světě se každou vteřinu milují tisíce bláznů. Miliony nezrozených duší jsou připraveny vstoupit do jakéhokoli lůna. Já jsem sedm set let čekal na ten pravý okamžik a děkuju existenci, že jsem ho našel. Sedm set let není nic ve srovnání s miliony a miliony let, které jsou před námi. Pouhých sedm set let – ano, říkám pouhých – a já si zvolil pár, který byl velmi chudý, ale nesmírně si blízký.

Myslím, že můj otec se nikdy nepodíval na jinou ženu s takovou láskou, jakou cítil k mé matce. A je téměř nepředstavitelné – dokonce i pro mě, který si dokáže představit všechno možné – že by má matka třeba jen ve snu měla jiného muže... to prostě nejde! Já je oba znal; byli si tak blízcí, byli tak propojeni a spokojeni, i když byli chudí... byli chudí, a přesto bohatí. Ve své chudobě byli bohatí, protože si byli nesmírně blízcí; byli bohatí, protože milovali jeden druhého.

Měl jsem to štěstí, že jsem nikdy neviděl, že by se mí rodiče hádali. Říkám, že jsem měl štěstí, protože není snadné najít manžele, kteří by se nehádali. Kdy mají čas na lásku, ví jen Pánbůh, ale možná to neví ani on;

koneckonců se musí starat o svou vlastní manželku... obzvláště hinduistický bůh. Křesťanský Bůh je na tom přece jen o něco lépe; nemá žádnou manželku, nemá vlastně vůbec žádnou ženu, tak jak by mohl mít manželku? Žena je nebezpečnější než manželka. Manželku můžete tolerovat, ale ženu... pokaždé ze sebe uděláte blázna. Ženu nemůžete tolerovat, protože vás „přitahuje“, zatímco manželka vás „odpuzuje“.

To ta moje angličtina! Dejte to do uvozovek, ať si to někdo nevykládá špatně – i když všechno, co uděláte, si stejně někdo bude vykládat špatně. Ale zkuste to a dejte to do uvozovek: manželka „odpuzuje“, žena „přitahuje“.

Nikdy jsem neviděl, že by se mí rodiče hádali nebo třeba jen jeden do druhého rýpal. Lidé mluví o zázracích; já sám viděl jeden zázrak: moje matka nerýpala do mého otce. Je to zázrak, protože celá staletí vládl muž ženě, a tak se naučila různé pokoutné praktiky – a rýpe do muže. Je to zastírané a dobře maskované násilí. Nikdy za žádné situace jsem neviděl, že by se mí rodiče hádali.

Když otec zemřel, měl jsem o matku velký strach. Chtěl jsem ji mít na blízku, aby mohla zemřít v klidu a v naprosté spokojenosti. Teď už to vím. Viděl jsem ji a viděl jsem do ní a můžu vám říct – a vašim prostřednictvím se to jednou dostane do světa – že byla osvícená. Já byl to poslední, na čem lpěla. Teď už nemusí lpět vůbec na ničem. Je to osvícená žena – je nevzdělaná, prostá a ani netuší, co je osvícení. V tom je ta krása! Člověk může být osvícený, aniž by věděl, co je osvícení, a platí to i naopak: člověk může vědět o osvícení úplně všechno, a přesto zůstane neosvícený.

Zvolil jsem si tento pár, dva prosté vesničany. Mohl jsem si vybrat krále a královny. Bylo to jenom na mně. Měl jsem k dispozici všechna možná lůna, ale já se rozhoduju velmi jednoduše: vždy se spokojím jen s tím nejlepším. Ten pár byl chudý, velmi chudý. Vy dnes už těžko pochopíte, že můj otec měl pouhých sedm set rupií, což je sedmdesát dolarů.

Byl to veškerý jeho majetek, a přesto jsem si ho vybral za svého otce. Měl bohatství, jaké oči nevidí; měl vznešenost, jaká se nevystavuje na odiv.

Mnozí jste ho viděli a určitě jste cítili, jak krásný to byl člověk. Byl prostý, velmi prostý, byl to obyčejný venkovan, ale zároveň byl nesmírně bohatý – nikoli ve světském slova smyslu, ale z hlediska jakéhosi jiného světa...

Sedmdesát dolarů, to byl celý jeho majetek. Tehdy jsem to ale nevěděl. Dozvěděl jsem se to až později, když jeho podnik zbankrotoval... a on byl velmi šťastný! Řekl jsem mu: „Dádá“... říkával jsem mu „dádá“, což znamená otec... „Dádá, brzy tě čeká bankrot a ty jsi pořád veselý. Jak je to možné? Je to snad jenom fáma?“

Odpověděl: „Ne, je to naprostá pravda. Už brzy zbankrotuju, ale jsem šťastný, protože jsem si ušetřil sedm set rupií. S tolika penězi jsem začínal a teď ti ukážu, kde je mám.“

Odvedl mě na místo, kde měl schovaných sedm set rupií, a řekl: „Bud' v klidu. Začínal jsem se sedmi stovkami a nic víc nám nepatří – všechno ostatní může jít k čertu. Vše, co nám patří, je ukryto tady a já jsem ti to ukázal. Jsi můj nejstarší syn, tak si to místo pamatuj.“

Vím, kde to je... nikdy jsem o tom místě nikomu neřekl a ani neřeknu, protože přestože byl tak úžasný a prozradil mi své tajemství, já nejsem jeho syn a on není můj otec. On je sám sebou a já jsem sám sebou. „Otec a syn“, to jsou pouhé formality. Těch sedm set rupií je dodnes schováno kdesi pod zemí a zůstanou tam, dokud je někdo náhodou nenajde. Řekl jsem mu: „I když jsi mi to místo ukázal, já jsem ho neviděl.“

Zeptal se: „Jak to myslíš?“

Odpověděl jsem: „Jednoduše. Já ho nevidím a ani vidět nechci. Mně žádné dědictví nepatří, ani velké ani malé; já nejsem ani bohatý ani chudý.“

Choval se jako milující otec. A pokud jde o mě, já nejsem milující syn – je mi líto.

Byl to milující otec. Když jsem odešel z místa na univerzitě, trápilo to jen jeho, nikoho jiného. Nikdo z mých přátel si s tím nedělal starosti. Koho to zajímá? Ve skutečnosti byli mnozí přátelé rádi, že jsem uvolnil židli a oni se na ni mohli posadit. Spěchali, jak se dalo. Jen můj otec byl celý ustaraný. Řekl jsem mu: „Nemusíš se tím trápit.“

Ale takové řeči stejně nebyly k ničemu. Koupil velký pozemek, aniž by mi něco řekl, protože velmi dobře věděl, že kdyby mi to řekl, praštil bych ho do hlavy. Postavil mi tam krásný domek, přesně takový, v jakém bych chtěl bydlet. Možná vás překvapí, že v něm už byla klimatizace a všechny možné moderní vymoženosti.

Stál nedaleko naší vesnice a patřila k němu zahrada na břehu řeky, odkud vedly dolů schody, takže jsem si mohl chodit zaplavat... a rostly tam staré stromy a všude kolem bylo naprosté ticho a široko daleko nebyl vůbec nikdo. Ale on mi o tom nikdy neřekl.

Je dobře, že chudák otec už nežije, protože jinak by se kvůli mně pořád trápil. On svého nezvedeného syna velmi miloval a soucítil s ním.

Já jsem nezvedený syn. Nikdy jsem pro svou rodinu nic neudělal. Nejsou mi naprosto nijak zavázáni. Ale oni pro mě udělali všechno, co bylo v jejich silách. Zvolil jsem si ty dva lidi z velmi dobrého důvodu... kvůli jejich lásce a nádhernému vztahu, díky němuž byli téměř jednou bytostí. A tak jsem po sedmi stech letech znovu vstoupil do těla.

Mé dětství bylo šťastné. A znovu zdůrazňuju, že to není klišé. Všichni říkají, že jejich dětství bylo šťastné, a přitom to tak není. Lidé si jen myslí, že měli šťastné dětství, protože jejich mládí je zkažené a stáří ještě zkaženější. A tak je jejich dětství zcela přirozeně „šťastné“. Mé dětství nebylo šťastné v tomto slova smyslu. Mé mládí bylo diamantové, a pokud zestárnu, bude moje stáří platinové. Ale mé dětství bylo opravdu šťastné – nikoli symbolicky, bylo prostě šťastné; není to poetické vyjádření, ale myslím to doslovně, fakticky.

Většinu raného dětství jsem strávil s rodiči mé matky. Byly to nezapomenutelné roky. I kdybych se dostal do Danteho ráje, stejně bych na ta léta vzpomínal. Byla to malá vesnice s chudými lidmi, ale můj dědeček – otec mé matky – byl velmi štědrý člověk. Naučil mě umění dávat; musel jsem to přijmout. Nikdy jsem neviděl, že by žebrákovi nebo komukoli jinému řekl ne.

Otci mé matky jsem říkal náná; v Indii se tak říká otcům matky. Matce mé matky jsem říkal nání. Často jsem se dědy ptával: „Náná, kde jsi našel tak krásnou manželku?“

Moje babička vypadala spíš jako Řekyně než jako Indka. Když vidím, jak se Mukta směje, vždycky si na ni vzpomenu. Možná proto má Mukta v mém srdci svoje místo. Nemůžu jí nic odmítnout. Jak ji vidím, okamžitě si vzpomenu na nání. Možná měla trochu řecké krve; žádná rasa není úplně čistá. Obzvláště Indové nemůžou hlásat čistotu rasy – Indii napadli a dobyli Hunové, Mongolové a Řekové a pak jí vládli. Jejich krev se smísila s indickou krví, což bylo zjevné právě u mé babičky. Neměla indické rysy a vypadala jako Řekyně; byla to silná žena, velmi silná. Když můj náná zemřel, nebylo mu ještě padesát. Babička žila do osmdesáti a byla ohromně zdravá. Ani v tak vysokém věku nikoho nenapadlo, že by mohla zemřít. Slíbil jsem jí, že až zemře, přijedu do vesnice naposledy navštívit svou rodinu. Zemřela v roce 1970. A já musel splnit svůj slib.

V prvních letech života pro mě byla nání spíše jako matka; jsou to ty roky, kdy člověk vyspívá. V tom období pro mě byla nejdůležitější nání. Až po ní přišla moje matka. Tehdy už jsem byl vyspělý a měl určitý styl a moje babička mi v tom nesmírně pomohla. Můj dědeček mě velmi miloval, ale tolik mi nepomohl. Byl laskavý, ovšem skutečná pomoc spočívá ještě v něčem jiném – je k tomu zapotřebí určitá síla. Dědeček se babičky dost bál. Svým způsobem byl pod pantoflem. Pokud jde o fakta, tak mluvím vždycky pravdu. Miloval mě a pomáhal mi... ale co jsem měl dělat,

když byl pod pantoflem? Devadesát devět celých devět desetin procenta manželů je na tom stejně, takže je to v pořádku.

Vzpomínám si na příhodu, kterou jsem tu nikdy nevyprávěl. Byla temná noc. Pršelo a do našeho domu vlezl zloděj. Dědeček dostal samozřejmě strach. Všichni viděli, že se bojí, ale on předstíral, že to tak není, a dělal, co mohl. Ten zloděj byl schovaný v koutě našeho domku za pytlí cukru.

Můj dědeček pořád žvýkal betel. Jsou to vlastně listy pepřovníku betelového. Náruživý kuřák musí stále kouřit cigarety a on musel stále žvýkat betel. Pořád si ho vyráběl a celý den ho žvýkal. A tak začal žvýkat betel a plivat ho na chudáka zloděje, který byl schovaný v koutě. Chvilí jsem tu nepříjemnou scénu pozoroval a pak jsem babičce, s níž jsem spával, řekl: „To není správné. I když je to zloděj, měli bychom se k němu chovat slušně. Proč po něm plivat? Ať děda přestane plivat a já ho odtud vyhodím!“

Babička se zeptala: „Jak to chceš udělat?“

Odpověděl jsem: „Půjdu a popadnu ho a vyhodím ven.“ Tehdy mi nebylo víc než devět.

Babička se zasmála a řekla: „Dobrá, ale já půjdu s tebou – možná budeš potřebovat, abych ti pomohla.“

Byla to vysoká žena. Má matka se jí vůbec nepodobá ani fyzickou krásou ani duševní odvahou. Moje matka je prostá žena; babička byla nesmírně podnikavá. A tak šla se mnou.

Byl jsem v šoku! Nevěřil jsem vlastním očím: tím zlodějem byl muž, který k nám chodil, aby mě učil; byl to můj učitel! Dal jsem mu pořádnou ránu, o to větší, že to byl můj učitel. A řekl jsem mu: „Kdybyste byl obyčejný zloděj, tak bych vám odpustil, ale vy mě učíte zajímavé věci a v noci děláte tohle! Teď utíkejte, co nejrychleji dokážete, než vás popadne moje babička, protože ta by vám dala co proto.“

Byla to vysoká, statná a krásná žena. Dědeček byl malý a prostý muž, ale vycházeli spolu moc dobře. Nikdy se s ní nehádal – ani nemohl – a tak neměli nejmenší problém.

Vzpomínám si na toho učitele, vesnického pandita, který k nám občas chodíval a učil mě. Byl knězem v místním chrámu. No a tehdy řekl: „A co moje šaty? Tvůj děda mě celého poplival. Úplně mi zničil šaty.“

Babička se zasmála a řekla: „Přijďte zítra. Já vám dám nové šaty.“ A opravdu mu je dala. On si netroufal přijít, ale ona se mnou zašla do jeho domu a dala mu nové šaty a řekla: „Je pravda, že vám můj manžel zničil šaty. Něco takového se nedělá. Když budete někdy potřebovat šaty, přijďte za mnou.“

Ten muž už mě pak nikdy nepřišel učit... ne proto, že by mu to někdo řekl, ale prostě se neodvážil. A nejenže mě přestal učit, ale ani nechodil do ulice, kde jsme bydleli; nikdy už tím směrem nešel. Ale já jsem každý den chodíval k jeho domu, kde jsem si uplivil, abych mu připomněl, co udělal. A ještě jsem zakřičel: „Vzpomínáte si na tu noc? A to jste mi vždycky říkal, že mám být pravdomluvný a upřímný a čestný a podobné kecy!“

Dodnes ho vidím se sklopenýma očima neschopného něco na to říct.

Když jsem se narodil, můj dědeček chtěl, aby mi nejslavnější indiští astrologové udělali horoskop. Nebyl sice příliš bohatý – vlastně nebyl vůbec bohatý, natož hodně bohatý, ale ve vesnici to byl největší boháč – a byl ochoten zaplatit jim za ten horoskop cokoli. Podnikl dlouhou cestu do Váránasí a setkal se s těmi proslulými muži. Astrolog, jenž byl nejslavnější ze všech, se podíval na poznámky a na data, která děda přivezl, a pak řekl: „Je mi líto, ale tento horoskop můžu udělat až za sedm let. Jestli dítě do té doby přežije, udělám vám horoskop zadarmo, ale já myslím, že se toho nedožije. A pokud ano, bude to zázrak, protože je tu možnost, že by se mohl stát buddhou.“

Dědeček se vrátil domů celý uplakaný. Nikdy předtím jsem neviděl, že by měl v očích slzy. Zeptal jsem se ho: „Co se stalo?“

Řekl: „Musím počkat, až ti bude sedm. Ale kdo ví, jestli ty roky přežiješ. A kdo ví, zda se toho dožije ten astrolog, protože je hodně starý. A já mám o tebe tak trochu starost.“

Zeptal jsem se: „Proč máš o mě starost?“

Odpověděl: „Nejde o to, že možná zemřeš, ale dělá mi starost, že by ses mohl stát buddhou.“

Rozesmál jsem se a on se s usazenými očima začal také smát a nakonec sám řekl: „Je divné, že mě to tolik trápilo. Vždyť co je špatného na tom, že je někdo buddha?“

Když se otec doslechl, co astrologové řekli dědečkovi, zajel se mnou do Váránasí – ale o tom až později.

Když mi bylo sedm, přijel do vesnice mého dědečka astrolog a vyptával se na mne. Když před naším domem zastavil jeho krásný kůň, vyběhli jsme všichni ven; ten kůň vypadal velmi vznešeně. A jezdcem nebyl nikdo jiný než onen slavný astrolog, s nímž jsem se už setkal. Řekl mi: „Tak ty jsi ještě naživu? Udělal jsem ti horoskop. Trápilo mě to, protože lidé jako ty se nedožívají příliš vysokého věku.“

Dědeček prodal všechny ozdobné předměty, které byly v domě, aby uspořádal hostinu pro lidi z okolních vesnic a oslavil, že se stanu buddhou, přestože myslím, že ani pořádně netušil, co to slovo znamená.

Byl to džinista a možná o něčem takovém do té doby neslyšel. Ale byl šťastný, ohromně šťastný... a tančil, protože jsem se měl stát buddhou. Tehdy jsem nevěřil, že může být tak šťastný jen proto, že slyší slovo „buddha“. Když všichni odešli, zeptal jsem se ho: „Co znamená slovo buddha?“ Děda odpověděl: „To nevím, ale zní to dobře. A navíc jsem džinista. Musíme se na to zeptat nějakého buddhisty.“

V naší malé vesnici žádní buddhisté nežili, ale dědeček prohlásil: „Až tudy budou jednou procházet buddhističtí bhikšuové, tak se dozvíme, co to znamená.“

Byl nesmírně šťastný jen proto, že astrolog řekl, že se stanu buddhou. Pak mi řekl: „Podle mě je buddha ten, kdo je hodně inteligentní.“ Slovo „buddhi“ v hindštině znamená „intelekt“, tak si myslel, že buddha znamená inteligentní člověk.

Byl hodně blízko, téměř to uhodl. Je škoda, že už nežije, protože jinak by viděl, co znamená být buddhou – nezjistil by, jaký má to slovo význam ve slovníku, ale co znamená setkat se s živým osvíceným člověkem. Dones vidím, jak tančí radostí, že jeho vnuk se stane buddhou. Už to samo by stačilo k jeho osvícení! A pak zemřel. Jeho smrt patří mezi mé osobní nejsilnější zážitky... ale o tom až později.

Máme ještě čas?

„Je osm třicet, Bhagaváne.“

Dobře, takže mám pět minut...

Je čas skončit, ale bylo to velmi krásné a já jsem za to vděčný. Děkuju vám.

3. kapitola

A je tu opět ten zázrak zvaný ráno... slunce a stromy. Svět je jako sněhový květ: když ho vezmete do ruky, roztaje. Nezbude vůbec nic, jen vlhká dlaň. Ale pokud se díváte a vidíte, pak je sněhový květ stejně krásný jako jakýkoli jiný květ na světě. A tento zázrak se děje každé ráno, každé odpoledne, každý večer a každou noc, po celých čtyřiaadvacet hodin, den za dnem... je to zázrak. A lidé uctívají Boha v chrámech, kostelech, mešitách a synagogách. Svět je plný bláznů – pardon, ne bláznů, ale idiotů, kteří jsou nevléčitelní a navždy retardovaní. Copak člověk musí chodit do chrámu, aby tam hledal Boha? Není snad tady a teď?

Už sama představa hledání je naprosto nesmyslná. Člověk hledá to, co je vzdálené, ale Bůh je blízko, blíže než tep vašeho srdce. Když vidím zázrak v každém okamžiku, žasnu nad tím, jak je to vůbec možné. Taková kreativita! Je to možné jen proto, že není žádný Stvořitel. Kdyby nějaký Stvořitel existoval, bylo by každé pondělí úplně stejné, protože Stvořitel stvořil svět za šest dní a pak s tím skončil. Žádný Stvořitel není, je jen tvořivá energie – energie mající miliony podob, jež se rozpojuje a spojuje, objevuje se a zase mizí, setkává se a opět se vzdaluje.

Proto říkám, že kněz je nejvíce vzdálen od pravdy a básník je jí nejbliže. Ale ani básník na ni nemůže dosáhnout. Dosáhne na ni pouze mystik... „dosáhnout“ není to pravé slovo: on se jí stane, lépe řečeno zjistí, že jí vždycky byl.

Lidé se mě často ptají: „Věříte v astrologii, v náboženství... v to či ono?“ Nevěřím vůbec v nic, protože vím. Připomnělo mi to příběh, který jsem vám nedávno vyprávěl... Přišel k nám starý astrolog. Můj dědeček nevěřil vlastním očím. Ten astrolog byl tak slavný, že i krále by překvapilo, kdyby navštívil jeho palác; a on přijel do domu mého dědy. Říkalo se tomu dům, ale nebylo to nic moc; měl obyčejné hliněné zdi a nebyla tam ani oddělená koupelna. Navštívil nás a já jsem se s tím starým pánem okamžitě sprátelil.

Bylo mi pouhých sedm let a neuměl jsem přečíst jediné slovo, ale zadíval jsem se mu do očí... četl jsem v jeho očích – nepotřebuju k tomu žádné kurzy jako vy. A pak jsem tomu astrologovi řekl: „Je zvláštní, že jste putoval takovou dálku, jen abyste mi předal můj horoskop.“

Váránasí tehdy bylo a stále je od té malé vesnice hodně daleko. Ten starý pán řekl: „Slíbil jsem to a sliby se mají plnit.“ Způsob, jakým řekl, že „sliby se mají plnit“, mě doslova nadchl. Tohle byl živý člověk!

Řekl jsem mu: „Jestli jste přijel, abyste splnil svůj slib, pak vám můžu předpovědět budoucnost.“

Opáčil: „Cože? Ty mi můžeš předpovědět budoucnost?“

Odpověděl jsem: „Ano. Vy se určitě nestanete buddhou, ale stane se z vás bhikšu, sannjásin.“ Bhikšu se říká buddhistickému sannjásinovi.

Zasmál se a řekl: „To není možné.“

Řekl jsem: „Můžeme se klidně vsadit.“

Zeptal se: „Tak dobře. A o kolik?“

Odpověděl jsem: „Na tom nezáleží. Můžete se vsadit, o jakou částku chcete, protože jestli vyhraju, tak vyhraju, a pokud prohraju, stejně o nic nepříjdu, protože nic nemám. Hrajete hazard se sedmiletým dítětem. Chápete to? Já nemám vůbec nic.“

Možná vás překvapí, že jsem tam stál nahý. V indické chudé vesnici není zakázáno, aby sedmileté děti pobíhaly venku nahé. Není to anglická vesnice!

Dodnes vidím, jak jsem před tím astrologem stál nahý. Sešla se tam celá vesnice a všichni poslouchali a byli zvědaví, jak to celé dopadne. Pak starý pán řekl: „Dobrá, jestli se stanu sannjásinem, bhikšuem“ – a ukázal na své zlaté náramkové hodinky zdobené diamanty – „tak ti je dám. A co když prohraješ ty?“

Odpověděl jsem: „Tak prostě prohraju. Já nic nemám a nemůžu vám dát zlaté hodinky. Já vám můžu jen poděkovat.“

Zasmál se a odjel.

Nevěřím v astrologii; devadesát devět celých devět desetin procenta jsou to samé nesmysly, ale ta jedna desetina procenta je pravda. Člověk mající vhled, intuici a čirost může nahlédnout do budoucnosti, protože se nedá říct, že budoucnost neexistuje; ona je pouze skryta našemu zraku. A je možné, že přítomnost odděluje od budoucnosti jen tenký záves myšlenek.

V Indii si nevěsta zakrývá tvář ghúnghatem. To slovo se dá těžko přeložit; je to jakási maska. Prostě si přes obličej přetáhne své sárí. Přesně tak je před námi skryta i budoucnost; je za ghúnghatem, tenkým závojem. Nevěřím v astrologii. Tedy z oněch devadesáti devíti celých devíti desetin procenta. A ve zbývající desetinu procenta věřit nemusím, protože je to pravda. Viděl jsem to v praxi.

Ten starý pán byl první důkaz. Je to zvláštní: on viděl mou budoucnost, i když samozřejmě dost mlhavě a s různými variantami, ale neviděl tu svou. A nejen to, byl dokonce ochoten se vsadit, když jsem řekl, že z něj bude bhikšu.

Ve čtrnácti letech jsem se s otcem svého otce vypravil do Váránasí. Měl tam obchodní jednání a já na něj vytrvale naléhal, ať mě vezme s sebou. Na cestě mezi Váránasí a Sarnatem jsem zastavil starého bhikšua a řekl mu: „Pamatujete si na mě, starý pane?“

Ten muž řekl: „Nikdy jsem tě neviděl – proč bych si na tebe měl pamatovat?“

Odpověděl jsem: „Vy možná ne, ale já si na vás pamatuju. Kde jsou vaše zlaté hodinky zdobené diamanty? Já jsem to dítě, s nímž jste se vsadil. A teď nastal čas, kdy vás musím o něco požádat. Tehdy jsem tvrdil, že se stanete bhikšuem, a vy jste se jím stal. Dejte mi ty hodinky.“

Zasmál se a vytáhl z kapsy krásné staré hodinky, se slzami v očích mi je podal a – věřte nevěřte – dotkl se mých nohou.

Řekl jsem mu: „Tak to ne. Vy jste bhikšu, sannjásin, a nemůžete se dotýkat mých nohou.“

Ten muž pravil: „Na to zapomeň. Dokázal jsi, že jsi lepší astrolog než já. Dovol, abych se dotkl tvých nohou.“

Ty hodinky jsem dal prvnímu člověku, kterého jsem zasvětil do sannjásy. Byla to Ma Ánanda Madhú – samozřejmě žena, protože přesně tak jsem to chtěl. Nikdo nikdy nezasvěcoval ženy do sannjásy tak jako já. A navíc jsem chtěl, aby mým prvním sannjásinem byla žena, aby věci měly správný řád a vyváženost.

Buddha váhal, než zasvětil do sannjásy ženy... dokonce i Buddha! To jediné v jeho životě mě vždycky bodalo jako ostrý trn, nic jiného ne. Buddha váhal... proč? Měl strach, že sannjásiní by mohly rozptylovat jeho následovníky. Takový nesmysl! Buddha a bojí se své práce! Ať to ty hlupáky rozptyluje, pokud to sami chtějí!

Mahávira řekl, že kdo je v ženském těle, nemůže nikdy dosáhnout nirvány, nejvyššího osvobození. Tyhle muže jsem vždycky litoval. Mohamed nedovolil, aby do mešity vstoupila žena. Dodnes tam mají vstup zakázán; i v synagoze sedí ženy na ochoze a nesmějí být společně s muži.

Indira Gándhiová mi líčila, že když byla během návštěvy Izraele v Jeruzalémě, nedokázala pochopit, proč musí sedět s izraelskou premiérkou na ochoze a všichni muži seděli dole v hlavním sále. Nedošlo jí, že vzhledem k tomu, že izraelská premiérka je žena, nemá své skutečné místo v synagoze; obě ženy musely vše pozorovat jen z balkonu. Je to projev neúcty, je to urážlivé.

Rád bych to napravil za Mohameda, Mojžíše, Mahávíru, Buddhu a také za Ježíše, protože ani ten si za jednoho ze svých dvanácti apoštolů nevybral ženu. Ale když pak umíral na kříži, ani jeden z těch dvanácti hlupáků tam nebyl. Zůstaly tam jen tři ženy – Magdalena, Marie a sestra Magdaleny – ale Ježíš si ty tři ženy nevybral, nepatřily mezi těch pár vyvolených. Jeho vyvolení utekli. Paráda! Snažili se zachránit si život. V onu rozhodující chvíli tam přišly jenom ženy.

Chci to postupně napravit za všechny takové lidi a mou první nápravou je, že zasvěcuju do sannjásy ženy. Budete žasnout, až vám povím, jak to vlastně začalo...

Manžel Ánandy Madhú chtěl být samozřejmě zasvěcený jako první. Stalo se to v Himálaji; měl jsem tábor v Manálí. Odmítl jsem ho se slovy: „Můžeš být druhý, ale nebudeš první.“ Měl takovou zlost, že okamžitě opustil tábor. A nejen to, stal se z něj můj nepřítel a přidal se k Mórárdží Désáiovi. Když se pak Désái stal premiérem, snažil se ho ten muž přesvědčit, že mě má dát zavřít do vězení. Mórárdží Désái na to ale neměl dost odvahy; nemůže mít odvalu, když pije vlastní moč. Je to naprostý blázen... tedy pardon... naprostý idiot. Slovo blázen je vyhrazeno jen pro Dévagíta; je to jeho privilegium.

Ánanda Madhú patří stále mezi mé sannjásiny. Žije v Himálaji a je v klidu a nemluví. Od té doby jsem se vždycky snažil upřednostňovat ženy. Občas to možná vypadá vůči mužům až nefér. Ale tak to není; já jen dávám věci do pořádku. Muži vydírali ženy po celá staletí, takže to není snadný úkol.

První žena, kterou jsem miloval, byla moje tchyně. Nejspíš se překvapeně ptáte, jestli jsem ženatý. Ne, nejsem ženatý. Ta žena byla matkou Gudíji, ale já jí jen tak z legrace říkal tchyně. Vzpomněl jsem si na to po mnoha letech. Říkal jsem jí tchyně, protože jsem miloval její dceru. Bylo to v jejím minulém životě. Ta žena byla nesmírně silná, podobně jako moje babička.

Moje „tchyně“ byla výjimečná žena, hlavně v Indii. Opustila manžela a odešla do Pákistánu, kde se provdala za muslima, i když sama byla bráhmanka. Dokázala najít tu odvahu. Já mám velmi rád troufalost, protože čím jste troufalejší, tím blíž jste domovu. Pamatujte si, že buddhou se můžou stát jen odvážlivci. Vypočítavci mají sice pěkné bankovní konto, ale nemůžou se stát buddhou.

Jsem vděčný tomu muži, který věstil mou budoucnost, když mi bylo pouhých sedm let. Byl to úžasný člověk! Čekal, až mi bude sedm, aby mi mohl udělat horoskop – taková trpělivost! A nejen to, podnikl celou tu dlouhou cestu z Váránasí do naší vesnice. Nevedla tam silnice, ani železnice, tak musel jet na koni.

A když jsem ho potkal na silnici do Sarnatu a řekl mu, že jsem vyhrál sázku, okamžitě mi dal své hodinky a povídal: „Dal bych ti třeba celý svět, ale já už nic jiného nemám. Vlastně bych neměl mít ani ty hodinky, ale kvůli tobě je celé roky ochraňuju, protože jsem věděl, že jednou se určitě objevíš. Když se ze mne stal bhikšu, nemyslel jsem na Buddhu, ale na tebe – na sedmiletého nahatého kluka předpovídajícího budoucnost jednomu z nejslavnějších astrologů této země. Jak jsi to dokázal?“

Řekl jsem: „To já nevím. Podíval jsem se vám do očí a viděl v nich, že nemůžete být spokojený s tím, co vám nabízí tenhle svět. Viděl jsem v nich božskou nespokojenost. Člověk se může stát sannjásinem jen tehdy, když cítí božskou nespokojenost.“

Nevím, jestli je ten starý pán ještě naživu. Ale nemůže být, protože jinak by mě hledal a našel.

Tehdy to byl nejvýznamnější okamžik v životě naší vesnice. Dodnes se o té oslavě mluví. Zrovna nedávno za mnou přišel jeden vesničan a řekl mi: „Ještě pořád mluvíme o té oslavě, kterou uspořádal váš dědeček pro celou naši vesnici. Nikdy předtím a nikdy potom se tam něco takového nestalo.“ Mám radost, když lidé mají radost.

Měl jsem radost i z toho bílého koně. Gudíje by se moc líbil. Když jsme spolu chodili po cestě, vždycky ukázala na koně, kterého jsme míjeli, a řekla: „Podívej se na ty krásné koně.“

Viděl jsem mnoho koní, ale nikdy jsem neviděl takového, jakého měl onen astrolog. Viděl jsem ty nejkrásnější koně, ale dodnes si vzpomínám, že jeho byl ze všech nejkrásnější. Možná to bylo tím, že jsem byl dítě. Možná jsem tehdy neměl srovnání, ale věřte mi, že ten kůň byl nejkrásnější, bez ohledu na to, že jsem ho viděl očima dítěte. Byl velmi silný, určitě měl osm koňských sil.

Byly to šťastné dny. Všechno, co se během těch let stalo, vidím před sebou jako film. Je neuvěřitelné, že mě to znovu začalo zajímat...

Ne... Ašú se dívá na hodinky. Ještě není tak pozdě, abychom se dívali na hodinky. Nebuď jako zázvorová limonáda – uvolni se. Nebuď tak zatrpklá. Zrovna teď ses musela podívat na hodinky a vůbec si neuvědomuješ, co jsi narušila. Tohle není pouhé žbluňk!

Co jsem to říkal? Byly to šťastné dny. Všechno, co se za těch devět let stalo, před sebou vidím jako odvíjející se film.

Výborně, ten film je tu zase, navzdory Ašú a jejím hodinkám.

Ano, byly to zlaté časy. Vlastně víc než zlaté, protože můj dědeček mě nejen miloval, ale líbilo se mu všechno, co jsem udělal. A všechno, co jsem dělal, by se dalo označit za zlobení.

Neustále jsem zlobil. Celý den musel poslouchat, jak si na mě někdo stěžuje, ale vždycky ho to potěšilo. Proto to byl tak úžasný a skvělý muž. Nikdy mě netrestal. Nikdy mi neřekl něco ve stylu „Udělej tohle“ nebo „Tohle nedělej“. Prostě mi umožnil být naprosto sám sebou. Díky tomu jsem zcela nevědomky poznal, jak chutná tao.

Lao-c' říká: „Tao je jako vodní tok. Voda teče dolů, když jí to země dovolí.“ Přesně takové bylo mé rané dětství. Dovolili mi to. Podle mě by takové roky mělo prožít každé dítě. Kdybychom umožnili všem dětem prožít taková léta, stvořili bychom šťastný svět.

Byly to naplněné a překypující dny. Dělo se tolik věcí, tolik příhod, které jsem nikdy nikomu nevyprávěl...

Chodíval jsem plavat do rybníka. Můj děda měl samozřejmě strach. Domluvil se s jedním zvláštním mužem, že na mě bude dohlížet ze člunu. Nedokážete si představit, co v tak primitivní vesnici znamená „člun“. Říká se mu dongi. Je to vydlabaný kmen stromu. Není to běžný člun. Je kulatý a v tom spočívá to nebezpečí: nemůžete v něm plout, pokud to opravdu neumíte. Každou chvíli se může překulit. Stačí trochu ztratit rovnováhu a je po vás. Je to velmi nebezpečné.

Právě pádlování v dongi mě naučilo udržovat rovnováhu. Je to nesmírně užitečné. Naučil jsem se udržovat „střední cestu“, protože jsem musel být přesně uprostřed. Vychýlíte se na jednu stranu a je konec, vychýlíte se na druhou stranu a je konec. Nemůžete ani pořádně dýchat a musíte být v naprostém klidu; jen tak můžete pádlovat v dongi.

Ten muž mě hlídal, aby mě případně zachránil. Říkal jsem, že byl zvláštní. Proč? Protože se jmenoval Bhúra, což znamená „bílý muž“. Byl to jediný běloch v naší vesnici. Ale nepocházel z Evropy; prostě jen čistou náhodou nevypadal jako Ind. Vypadal spíš jako Evropan, ale nebyl. Jeho matka nejspíš pracovala v táboře britské armády a přišla tam do jiného stavu. Proto nikdo neznal jeho skutečné jméno. Všichni mu říkali Bhúra. Bhúra znamená „ten, co je bílý“. Není to jméno, ale v jeho případě to jméno bylo. Byl to velmi impozantně vyhlížející muž. Pro mého dědečka pracoval od raného dětství, a přestože to byl vlastně sluha, všichni se k němu chovali, jako by patřil do rodiny.

Řekl jsem, že byl zvláštní, také proto, že jsem se ve světě setkal s mnoha lidmi, ale jen výjimečně s někým takovým jako Bhúra. Byl to člověk, kterému jste mohli důvěřovat. Mohli jste mu říct cokoli a on to tajemství uchoval navěky. Tuto skutečnost jsme se dozvěděli, až když zemřel můj dědeček. Svěřil totiž Bhúrovi všechny klíče a řekl mu, ať se stará o dům

a půdu. Zanedlouho po příjezdu do Gadarváry jsme se toho nejoddanějšího sluhy našeho dědečka zeptali: „Kde jsou klíče?“

Odpověděl: „Můj pán mi řekl, že klíče smím dávat jenom jemu. Nezlobte se na mě, ale dokud mi to on nepřikáže, tak vám ty klíče dát nemůžu.“ A opravdu nám je nikdy nedal, takže dodnes nevíme, kde jsou schované.

O mnoho let později, když jsem žil v Bombaji, za mnou přišel syn Bhúry, dal mi ty klíče a řekl: „Stále jsme čekali, že přijedete, ale nikdo nepřišel. Starali jsme se o půdu a dohlíželi na úrodu a všechny peníze jsme dávali stranou.“

Vrátil jsem mu klíče a řekl: „Teď patří všechno vám. Patří vám dům, úroda i peníze, všechno je to vaše. Mrzí mě, že jsem to nevěděl, ale nikdo z nás se nechtěl vracet a působit si znovu bolest.“

Byl to úžasný člověk! Takoví lidé žili na zemi. Postupně se vytrácejí a místo nich přicházejí vychytralí a mazaní lidé. A přitom právě oni byli solí země. Říkám o Bhúrovi, že byl zvláštní, protože být prostý je v tomto vypočítavém světě prostě zvláštní. Znamená to být jinde, být mimo tento svět.

Můj dědeček měl tolik půdy, kolik si člověk mohl přát, protože tehdy byla půda v této části Indie úplně zdarma. Stačilo zajít na úřad v hlavním městě a požádat o kus půdy. Nic víc nebylo zapotřebí – prostě vám ji dali. Měli jsme čtrnáct set akrů půdy, o kterou se staral Bhúra. Když dědeček onemocněl, Bhúra prohlásil, že by bez něj nedokázal žít. Byli si velmi blízcí. A když děda umíral, odvezli jsme ho z Kučvády do Gadarváry, protože v Kučvádě nebylo žádné zařízení, kde by se postarali o tak nemocného člověka. Dům mého dědy byl jediný dům v celé vesnici.

Když jsme odjeli z Kučvády, předal Bhúra klíče svým synům. Dědeček cestou do Gadarváry zemřel a pro Bhúru to byl takový šok, že se druhý den už neprobudil; zemřel v noci ve spánku. Babička a mí rodiče se už nechtěli vracet do Kučvády, protože to pro nás byla příliš bolestná ztráta; dědeček byl nesmírně milý člověk.

Syn Bhúry je přibližně stejně starý jako já. Před pár lety zajeli mí bratři Níklanka a Čaitanja Bhartí do naší vesnice, aby vyfotili dům a rybník. Za dům, v němž jsem se narodil, dnes chtějí milion rupií, protože vědí, že některý z mých žáků ho bude ochoten koupit. Milion rupií! To je sto tisíc dolarů. A víte co? Když zemřel můj dědeček, měl ten dům podle odhadu hodnotu třiceti rupií. A i to bylo příliš. Tehdy by nás překvapilo, kdyby za to někdo dal tolik peněz.

Byla to velmi zaostalá část země. A právě proto, že byla zaostalá, má něco, co dnešním lidem chybí. Člověk musí být trochu primitivní, tedy alespoň občas. Potřebuje les nebo radši džungli... oceán... nebe plné hvězd.

Člověka by nemělo zajímat jen jeho bankovní konto. To je ta nejstrašnější věc. Znamená to, že člověk je mrtvý! Pohřbete ho! Oslavujte! Spalte ho! Tancujte na jeho pohřbu! Bankovní konto není člověk. Člověk je člověk, když je přirozený jako kopce, řeky, kameny, květiny...

Můj dědeček mi pomohl nejen pochopit, co je nevinnost, tedy co je život, ale také mi pomohl pochopit, co je smrt. Zemřel v mém klíně... ale o tom někdy později.

4. kapitola

Vyprávěl jsem vám, jak jsem potkal astrologa, který se stal sannjásínem...

Tehdy mi bylo asi čtrnáct let a žil jsem se svým druhým dědečkem, s otcem mého otce. Můj první dědeček už nežil; zemřel, když mi bylo pouhých sedm. Ten starý bhikšu, bývalý astrolog se mě zeptal: „Povoláním jsem astrolog a baví mě věštit z různých věcí – z čar na dlani, z hlavy nebo z nohou. Jak se ti podařilo uhodnout, že se stanu sannjásínem? Něco takového mě nikdy předtím nenapadlo. To tys do mě zasel semínko a od té doby jsem myslel jen na sannjásu a na nic jiného. Jak se ti to podařilo?“

Pokrčil jsem rameny. I dnes, když se mě na to někdo zeptá, můžu jediné pokrčit rameny, protože mně se nic nepodařilo – prostě se to stalo. Ono jen stačí naučit se předvídat vývoj věcí a všichni si myslí, že se člověku něco podařilo; žádné úsilí v tom ale není, především ve světě, který mě zajímá.

Řekl jsem tomu starému pánovi: „Podíval jsem se vám do očí a spatřil v nich takovou čirost, že jsem nevěřil, že už dávno nejste sannjásín. Měl jste jím být už dlouho; teď je příliš pozdě.“ Na sannjásu je na jednu stranu vždycky příliš pozdě a na druhou stranu příliš brzy... a obojí platí zároveň.

Teď bylo na starém pánovi, aby pokrčil rameny. Řekl: „Jsem z tebe celý zmatený. Jak ti něco takového mohly prozradit mé oči?“

Odpověděl jsem: „Jestliže to neprozradí oči, pak nemá žádný astrolog šanci něco poznat.“

Astrologie se samozřejmě nezabývá očima, ale hvězdami. Ale může slepec vidět hvězdy? Chcete-li vidět hvězdy, potřebujete oči.

A pak jsem mu řekl: „Astrologie není věda o hvězdách, ale o schopnosti vidět. Vidět hvězdy i ve dne, za plného světla.“

Občas se to stane... když mistr praští žáka po hlavě. Zrovna dnes ráno – Ašú, vzpomínáš si, jak ses podívala na hodinky a já tě praštil po hlavě lahví od zázvorové limonády? Pamatuješ si na to? Tehdy jsi to nevnímala. Přesně to znamená ovládnutí astrologie. Ašú to dnes ráno tak trochu poznala – a myslím, že už se nikdy nebude dívat na hodinky.

Ale já budu vlastně rád, když se na ně zase podívá, protože ji budu moct zase praštit. A to je teprve začátek. Jak jinak vás mám vyvést z míry? Nezlobte se na mě a prostě mi jen dovozte, abych vás praštil. Klidně vás předem požádám o odpuštění, ale nikdy neřeknu, že už vás neprašším. Ve skutečnosti je první rána přípravou na druhou a mnohem silnější ránu.

Sešla se tu podivná společnost. Já jsem starý Žid. Jedno přísloví praví: „Žid zůstane navždycky Židem.“ Já jsem byl kdysi Žid a vím, že to přísloví nelže. Jsem stále Žid a napravo ode mne sedí stoprocentní Žid, Dévagít, a kousek od mých nohou je Dévarádž, který je jasný Žid. Poznáte to podle jeho nosu... jak jinak by mohl mít tak krásný nos?

A Gudíja, pokud je tu ještě s námi, také nebyla vždycky Angličanka. I ona byla kdysi Židovka. Dnes poprvé tu říkám, že kdysi dávno byla Magdalena! Milovala Ježíše, ale nevyšlo to. Příliš brzy ho ukřižovali a žena potřebuje čas a trpělivost; a jemu bylo pouhých třicet tři let. V té době muži hrajou fotbal nebo, jsou-li v třiatřiceti už trochu dospělí, chodí se na fotbal dívat.

Ježíš zemřel moc brzy. A lidé se k němu zachovali hezky... chtěl jsem říct nehezky. Byl bych radši, kdyby se k němu zachovali hezky, proto mě

napadlo to slovo. Gudíjo, tentokrát to už musíš stihnout. Děláš různé věci a stále se snažíš utéct... ale já nejsem Ježíš, jehož mohli bez problémů ve třiatřiceti ukřižovat. A umím být velmi trpělivý, a to i k ženě, která je hodně tvrdá... a také nesmírně složitá. Žena dokáže občas lézt pořádně na nervy!

Já měl bohudíky nervy vždycky v pořádku! Ale vím, jaké to je, když člověka bolí záda. Je to hodně nepříjemné, ovšem mnohem nepříjemnější musí být, když má někdo pocuchané nervy. Nervy jsou se zády velmi úzce spojeny. Ale mně je jedno, jestli mi lezeš na nervy nebo na záda, protože tentokrát už neunikneš. Kdybys to propásla, tak už takového muže, jako jsem já, nikdy nenajdeš.

Najít Ježíše není žádný problém. Pořád je dost lidí, kteří dosahují osvícení. Ale najít muže, jako jsem já – jenž prošel tisíce cest a prožil tisíce životů a jako včela shromáždil vůni milionů květin – to je hodně těžké.

Když mě někdo propásne, nejspíš mě propásl navěky věků. Já ale nedovolím, aby taková věc potkala někoho z mých lidí. Zním způsob, jak se dá rozetnout jejich mazanost, jejich tvrdost, jejich vychytralost. Svět jako takový mě vůbec nezajímá. Zajímají mě jen mí lidé, ti, kteří upřímně hledají sami sebe.

Zrovna dneska jsem dostal překlad jedné nové knihy, kterou vydali v Německu. Neumím německy, tak mi kdosi přeložil tu část, jež mě zajímala. Nikdy jsem se žádnému vtipu tak nesmál, až na to, že to není humorná, ale velmi vážná kniha.

Její autor se na pětapadesáti stranách snaží dokázat, že jsem sice probuzený, ale nejsem osvícený. Paráda! Prostě nádhera! Probuzený, ale ne osvícený. A možná vás překvapí, že před pár dny jsem dostal další knihu, kterou napsal jeden holandský profesor patřící do kategorie úplně stejných hlupáků. Holandština se dost podobá němčině; patří do stejné kategorie.

Mimochodem Gurdžijev rozděloval lidi podle určitého systému. Měl několik kategorií hlupáků. Ti dva chlápci z Holandska a Německa, jejichž jména jsem naštěstí zapomněl, patří do první kategorie bláznů... ne, tahle kategorie je vyhrazena pro mého židovského žáka Dévagíta – ti dva patří mezi hlupáky. Ten holandský hlupák ve své dlouhé disertaci dokázal, nebo spíše se snažil dokázat, že jsem osvícený, ale dosud nejsem probuzený. Ti dva hlupáci by se mohli sejít a rozdat si to mezi sebou a navzájem se umlátit svými argumenty a knihami.

Pokud jde o mne, rád bych jednou a navždy světu řekl, že nejsem ani probuzený ani osvícený. Jsem naprosto obyčejný prostý muž nemající žádné přívlastky ani tituly. Všechny své certifikáty jsem spálil.

Hlupáci se ptají stále na totéž – a přitom je to úplně jedno. Je to úžasné. Mezi Indií, Anglií, Kanadou, Amerikou a Německem existují velké rozdíly – ale hlupáci jsou všude stejní. Hlupáci jsou univerzální a všude stejní. Jakmile poznáte příchuť jednoho, znáte všechny. Buddha by se mnou nejspíš souhlasil; koneckonců sám řekl: „Poznejte příchuť jakéhokoli buddhy a poznáte, že je jako oceán: když ho ochutnáte, ucítíte sůl.“ Všichni buddhové chutnají stejně a všichni buddhuové – to je indické slovo znamenající „hlupák“ – také chutnají stejně. Zní to dobře, ale jen v indických jazycích, v nichž mají slova „buddha“ a „buddhu“ jeden a týž kořen, jsou to téměř stejná slova.

Mně je úplně jedno, jestli věříte, že jsem osvícený nebo ne. Co na tom záleží? Ale ten člověk je tím zaujat natolik, že ve své útlé knize věnoval padesát stran této otázce – jestli jsem osvícený nebo ne. Jasně to ukazuje, že je to prvotřídní hlupák. Já jsem prostě já. Proč bych měl být osvícený nebo probuzený? Je to velký učenec! Probuzení je podle něj něco jiného než osvícení! Možná k osvícení potřebujete elektrický proud a k probuzení stačí obyčejná svíčka.

Já nevím, jaký je v tom rozdíl. Nejsem ani jedno. Já sám jsem světlo a nejsem ani osvícený ani probuzený: tahle slova jsem nechal dávno

za sebou. Vidím je jako prach rozvířený daleko na cestě, po níž už nikdy nepůjdu; jsou to pouhé stopy v písku.

Tihle takzvaní profesoři, filozofové a psychologové – proč je tolik zájímá chudák, jako jsem já, kterého oni vůbec nezajímají? Já si žiju svůj život a mám právo prožít ho tak, jak chci. Proč se mnou marní čas? Prosím, byl bych radši, kdyby těch padesát stránek prožil. Kolik hodin a nocí tím musel ten ubohý profesor promarnit? Mezitím se už mohl probudit, nebo být přinejmenším osvícený. A ten Holanďan už mohl být osvícený, nebo se dokonce mohl probudit. Oba by pochopili: Kdo jsem já?

A pak už je jenom ticho.

*Není co říct,
snad jen zazpívat píseň
nebo zatančit
nebo připravit šálek čaje
a tiše ho upíjet...*

Chuť čaje je mnohem důležitější než veškerá filozofie.

Ašú, pamatuj si, že proto říkám, že jediná věc, která pochází z Kanady a stojí za zmínku, je zázvorová limonáda. Je vynikající – moc mi chutná. Je nejlepší ze všech limonád na světě. A už se směješ. Máš dovoleno podívat se na hodinky. Nemusíš je schovávat pod rukáv nebo si je radši nebrat, aby ses na ně nemohla náhodou podívat. Mně je úplně jedno, kolik je hodin. I když se na to třeba zeptám, nemyslím to tak; chci vás tím jen uklidnit. Jinak bych pokračoval dál a dál a dál; já žiju mimo čas. Koukněte, jak dlouho mi trvalo vrátit se k tomu, od čeho jsem odbočil.

Otec mé matky náhle onemocněl. Přiblížil se čas jeho smrti. Bylo mu něco kolem padesáti; možná byl dokonce mladší, než jsem teď já. Mé babičce bylo pouhých padesát a byla na vrcholu mládí a krásy.

Je zajímavé, že se narodila v Khadžuráhu, což je starobylá bašta tantriků. Často mi říkala: „Až budeš trochu starší, nezapomeň navštívit Khadžuráho.“ Takovou radu by žádný rodič svému dítěti asi nedal, ale moje babička byla výjimečná a přesvědčovala mě, ať navštívím Khadžuráho.

V Khadžuráhu se nacházejí tisíce krásných soch a všechny jsou nahé a souloží. Jsou tam stovky chrámů. Z mnohých jsou dnes už ruiny, ale pár se jich dochovalo, nejspíš proto, že na ně lidé zapomněli. Mahátmá Gándhí chtěl tyto chrámy srovnat se zemí, protože jsou na nich příliš svůdné sochy. Ale moje babička mě nabádala, ať zajedu do Khadžuráha. Měl jsem skvělou babičku! Byla velmi krásná a vypadala spíše jako řecká socha.

Když mě přijela navštívit Muktova dcera Síma, na okamžik jsem nevěřil vlastním očím, protože moje babička měla úplně stejnou tvář a barvu kůže. Síma nevypadá evropsky; má tmavší pleť. A má úplně stejnou tvář a postavu jako moje babička. Tehdy jsem si v duchu řekl, jaká je škoda, že je babička mrtvá, protože jinak bych jí Símu moc rád ukázal. A představte si, že byla krásná i v osmdesáti, což zní téměř neuvěřitelně.

Když babička zemřela, spěchal jsem z Bombaje, abych ji naposledy viděl. I po smrti byla velmi krásná... nemohl jsem uvěřit, že je mrtvá. A náhle ožily všechny sochy z Khadžuráha. V jejím těle jsem spatřil celou filozofii Khadžuráha. A hned, jak jsem od babičky odešel, jsem se znovu vydal do Khadžuráha. Jen tak jsem jí mohl vyjádřit svou úctu. Dnes je Khadžuráho ještě krásnější než dřív, protože ji tam všude vidím; vidím ji ve všech sochách.

Khadžuráho se nedá s ničím srovnávat. Na světě jsou tisíce chrámů, ale žádný není takový jako ty v Khadžuráhu. Já se v tomto ášramu pokouším vytvořit živoucí Khadžuráho. Ne z kamenných soch, ale ze skutečných lidí, kteří jsou schopni milovat a jsou opravdu živí, tak živí, až je to nakažlivé; stačí se jich dotknout a projede vámi elektřina, něco jako elektrický šok!

Moje babička mi dala mnoho věcí a mezi ty nejdůležitější patří její opakované přání, ať navštívím Khadžuráho. V oné době bylo to místo v podstatě neznámé. Ale ona na mě velmi naléhala, ať se tam vypravím. Byla tvrdohlavá. Možná po ní mám tuhle schopnost nebo tomu klidně můžete říkat neschopnost.

Během posledních dvaceti let jejího života jsem cestoval po celé Indii. Pokaždé, když jsem projížděl městem, kde žila, mi říkala: „Poslyš, nikdy nenastupuj do rozjetého vlaku a nikdy nevystupuj, dokud vlak nezastaví. Za druhé, když cestuješ, nikdy se nehádej s lidmi v kupé. Za třetí si pamatuj, že jsem stále naživu a čekám, až se vrátíš domů. Proč se touláš celou zemí, když já tu čekám a chci se o tebe starat? Potřebuješ péči a nikdo se o tebe nedokáže postarat tak jako já.“

Tyhle rady jsem poslouchal celých dvacet let. Dnes už jí můžu říct: „Už si nedělej starosti, alespoň ne tam na onom světě. Za prvé už nejzdím vlakem; vlastně už vůbec necestuju, takže ani není možné, abych vystupoval dřív, než vlak zastaví. Za druhé, Gudíja se o mě stará stejně úžasně, jako ses o mě starala ty. Za třetí si pamatuj, že na mě máš dál čekat tak, jak jsi na mě čekala, když jsi byla naživu. Já se už brzy vrátím domů.“

Když jsem jel do Khadžuráha poprvé, vydal jsem se tam jen proto, že mě k tomu přiměla moje babička. Ale od té doby jsem tam byl snad stokrát. Na světě není jiné místo, kde bych byl tolikrát. Ten důvod je zcela prostý: je to nevyčerpatelný zážitek. Nemůže se vyčerpat. Čím víc to místo znáte, tím víc ho chcete poznat. Každíčkový detail tamních chrámů je sám o sobě zázrak. K postavení takových chrámů byly zapotřebí stovky let a tisíce umělců. Nikdy jsem neviděl něco, co by bylo tak dokonalé jako Khadžuráho, dokonce ani Tádž Mahál se mu nevyrovná. Tádž Mahál má svoje kazy, ale Khadžuráho nemá jeden jediný. Tádž Mahál je jen krásná stavba; Khadžuráho je souhrn filozofie a psychologie nového člověka.

Když jsem viděl ty nahé – omlouvám se, ale nemůžu říct „obnažené“, protože to připomíná pornografii; nahota je něco úplně jiného. Ve slovníku to znamená totéž, ale slovník není všechno; existence je mnohem víc. Ty sochy jsou nahé, ale nejsou obnažené. Jsou tam nahé krásky... snad i muž jednou dosáhne takové krásy. Je to sen; Khadžuráho je jako sen. A Mahátma Gándhí chtěl to vše srovnat se zemí, aby nahé krásky už nikoho nesváděly. Musíme být vděční Rabíndranáthovi Thákurovi, který v tom Gándhímu zabránil. Řekl: „Nechte ty chrámy tak, jak jsou...“ Byl to básník a rozuměl jejich tajemství.

V Khadžuráhu jsem byl tolikrát, že jsem to už přestal počítat. Jak jsem měl čas, spěchal jsem tam. Má rodina věděla, že když jsem nebyl k nalezení, vydala se mě hledat do Khadžuráha. A vždycky se strefili. Když jsem tam přijel, musel jsem podplatit strážce chrámů, aby nikomu neřekli, že tam jsem. Je to mé přiznání, protože to byl jediný případ, kdy jsem někoho podplatil; ale stálo to za to a nelituju toho. Ani se za to neomlouvám.

Možná ani netušíte, jak moc jsem nebezpečný. Ten strážce, kterého jsem podplatil, se stal mým sannjásinem. Takže kdo podplácel koho? Nejdřív jsem já podplatil jeho, aby řekl, že tam nejsem, a pak ho postupně stále víc zajímalo, kdo vlastně jsem. Vrátil mi všechny úplatky, které jsem mu dal. Je to možná jediný člověk, jenž vrátil všechny úplatky, které dostal. Nemohl si je nechat, když se stal sannjásinem.

Khadžuráho – už to samotné slovo ve mně probouzí radost, jako by sestoupilo z nebe na zem. Vidět Khadžuráho, když je měsíc v úplňku, znamená vidět vše, co stojí za vidění. Moje babička se tam narodila; není divu, že to byla krásná, odvážná a také nebezpečná žena. Krása bývá vždy odvážná a nebezpečná. Byla troufalá. Má matka se jí nepodobala a mně je to líto. Na mé matce nenajdete vůbec nic, co by připomínalo mou babičku. Nání byla velmi statečná žena a pomáhala mi troufnout si na cokoli – doslova na cokoli.

Když jsem chtěl pít víno, přinesla mi ho. A řekla: „Dokud nevypiješ všechno, neznavíš se toho.“ A já vím, že je to jediný způsob, jak se můžete něčeho zbavit. Kdykoli jsem něco chtěl, vždy to zařídila. Můj dědeček, její manžel, z ní měl strach – byl stejný jako všichni manželé na tomto světě; byl jako myška, krásná myška, moc milý a milující muž, ale nemohl se s ní srovnávat. Když mi zemřel v klíně, babička ani neplakala.

Řekl jsem jí: „Je mrtvý. Milovala jsi ho. Proč nepláčeš?“

Odpověděla: „To kvůli tobě. Nechci plakat před dítětem“ – byla to úžasná žena! – „a nechci tě utěšovat. Kdybych začala plakat, rozpláčeš se i ty, tak kdo by pak koho utěšoval?“

Chci vám tu situaci vylíčit... Seděli jsme ve volském povoze a jeli z dědovy vesnice do města, kde žil můj otec, protože tam byla nemocnice. Můj dědeček byl těžce nemocný; nebyl jen nemocný, ale byl i v bezvědomí, téměř v kómatu. V tom voze jsem kromě něj byl jen já s babičkou. Dnes vím, jak moc se mnou soucítla. Kvůli mně dokonce neplakala, když jí zemřel milovaný manžel; nikdo jiný tam nebyl, a tak by mě neměl kdo utěšit.

Řekl jsem jí: „Neboj. Pokud vydržíš neplakat, tak nebudu plakat ani já.“ A věřte nebo ne, sedmileté dítě se opravdu nerozplakalo.

I ji to udivilo a zeptala se: „Ty nepláčeš?“

Odpověděl jsem: „Nechci tě utěšovat.“

V tom volském povoze seděla podivná skupinka. Vůz řídil Bhúra, o kterém jsem mluvil dnes ráno. Věděl, že jeho pán je mrtvý, ale nepodíval se do vozu, protože byl pouhý sluha a neslušelo se zasahovat do soukromých záležitostí. Tehdy mi řekl: „Smrt je soukromá věc, tak jak bych se tam mohl dívat? Slyšel jsem všechno z kozlíku. Chtělo se mi plakat. Měl jsem ho moc rád. Cítím se jako sirotek – ale nemůžu se podívat dovnitř, protože by mi to nikdy neodpustil.“

Podivná společnost... a náná ležel v mém klíně. Bylo mi sedm a střel jsem se se smrtí, nejen na pár vteřin, ale na celých čtyřiaadvacet hodin.

Nevedla tam žádná silnice a dostat se do města, kde bydlel otec, nebylo snadné. Trvalo to velmi dlouho. A tak jsme strávili celý den s mrtvolou. Nemohl jsem plakat, protože jsem nechtěl rozrušit babičku. A ona neplakala, protože nechtěla rozrušit malého sedmiletého kluka. Byla to nesmírně silná žena.

Když jsme dojeli do města, zavolal otec doktora a představte si, že babička se rozesmála! A pak řekla: „Vy vzdělanci jste všichni hlupáci. On je mrtvý! Není třeba volat doktora. Prosím, dej ho co možná nejrychleji zpopelnit.“

Všechny ta slova šokovala, jen mě ne, protože jsem ji znal. Chtěla, aby se tělo rozplynulo na prvky. Už bylo načase... nebo spíš pozdě, dokážete si to představit. A ještě řekla: „Já se do vesnice už nevrátím.“

Když řekla, že se do vesnice už nikdy nevrátí, tak to samozřejmě znamenalo, že se tam nebudu vracet ani já, abych ji navštívil. Ale nikdy nežila s rodinou mého otce; byla úplně jiná. Když jsem se přestěhoval do města, trávil jsem s matematickou přesností den s rodinou mého otce a celou noc jsem byl s babičkou. Žila sama v moc hezkém domku. Byl malý, ale velmi pěkný.

Matka se mě pokaždé ptala: „Proč nezůstaneš na noc doma?“

Říkal jsem jí: „To nejde. Musím být s babičkou, hlavně v noci, kdy se bez nány cítí hodně sama. Přes den je to v pořádku. Umí se zabavit a kolem je spousta lidí – ale v noci je v pokoji sama a nejspíš by plakala, kdybych tam nebyl. Musím tam jít!“ A strávil jsem tam každou noc, bez jediné výjimky.

Přes den jsem byl ve škole. Jen ráno a odpoledne jsem trávil se svou rodinou, s matkou, otcem a strýci. Byla to velká rodina a mně byla cizí; nikdy jsem se nestal její součástí.

Mou rodinou byla moje babička, která mi rozuměla, protože mě viděla vyrůstat od útlého dětství. Věděla o mně tolik, kolik toho o mně nikdy nikdo nevěděl, a dovolila mi všechno... úplně všechno.

Když se v Indii koná slavnost světel, můžou lidé hrát hazardní hry. Je to podivný rituál; tři dny je hazard legální, ale pokud někoho přistihnou při hazardu po slavnosti, je potrestán.

Řekl jsem babičce: „Chci si zahrát.“

Zeptala se mě: „Kolik chceš peněz?“

Nevěřil jsem vlastním uším. Myslel jsem, že odpoví: „Žádný hazard.“ Ale ona řekla: „Tak ty si chceš zahrát?“ Pak mi dala sto rupií a řekla, ať jdu a hraju, kde chci, protože člověk se učí jen zkušeností.

Ohromně mi tím pomáhala. Jednou jsem chtěl zajít za prostitutkou. Bylo mi teprve patnáct a doslechl jsem se, že do města přijela prostitutka. Babička se mě zeptala: „Víš, co znamená slovo prostitutka?“

Řekl jsem: „Nevím to úplně přesně.“

A ona řekla: „Tak jdi a zjisti to, ale nejdřív se zajdi podívat, jak zpívá a tančí.“

V Indii prostitutky nejdřív zpívají a tančí, ale ten zpěv a tanec byl tak podřadný a ta žena tak ošklivá, že se mi chtělo zvracet! Uprostřed vystoupení jsem se vrátil domů – ještě dřív, než skončil zpěv a tanec a začala samotná akce. Nání se mě zeptala: „Proč jsi přišel domů tak brzy?“

Odpověděl jsem: „Bylo to nechutné.“

Až později, když jsem četl knihu *Nevolnost*, jsem pochopil, co se tehdy v noci stalo. Ale babička mi dovolila jít i za prostitutkou. Nevzpomínám si, že by mi někdy něco zakázala. Když jsem chtěl kouřit, řekla mi: „Pamatuj si jedno: klidně kuř, ale vždycky jen doma.“

Zeptal jsem se: „Proč?“

Odpověděla: „Ostatním by to mohlo vadit, ale tady u mě můžeš kouřit. Obstarám ti cigarety.“ Nosila mi cigarety tak dlouho, až jsem nakonec řekl: „Už dost! Já už žádné nechci.“

Babička byla ochotna udělat cokoli, jen aby mi dopřála nové zážitky. Věděla, že člověk musí všechno prožít na vlastní kůži; nestačí, když mu

o tom někdo vypráví. Proto bývají rodiče tak otravní; pořád vám něco říkají. Dítě je znovuzrození boha. Mělo by mít respekt a všechny možné příležitosti k růstu a ke svobodnému bytí – ne podle vás, ale podle svého vlastního potenciálu.

Pokud můj čas vypršel, je to v pořádku. A jestli ne, je to ještě lepší. Teď je na vás, o kolik ho prodloužíte. Pamatujte si, že nejste jediní Židé. Vy jste Židé jen svým původem, ale já jsem Žid svou duší. Už je to jenom na vás.

5. kapitola

Vyprávěl jsem vám, jak zemřel náná, můj dědeček. A právě jsem si vzpomněl, že nikdy nemusel k zubaři. Šťastný to muž! Když umíral, měl všechny zuby v pořádku. A koukněte na mě. Když se podíváte na můj chrup, zjistíte, že jeden zub chybí. Možná proto jsem tak tvrdý; místo třiceti dvou zubů jich mám jen jednatřicet. Třeba právě proto jsem schopn vás nemilosrdně praštit. Je to přirozené; když jeden zub chybí, co jiného můžu udělat než nemilosrdně mlátit do všeho, co mi přijde pod ruku?

Přesně tak jsem se choval v době, kdy jsem žil s dědečkem, a přesto mě vždycky chránil a nikdy mě nepotrestal. Nikdy neřekl: „Tohle udělej“ nebo „Tohle nedělej.“ Naopak nařídil svému nejvěrnějšímu sluhovi Bhúrovi, aby mě chránil. Bhúra s sebou nosíval velmi primitivní zbraň. Vždycky chodil kousek za mnou, ale i to stačilo, aby se ho vesničané báli. A mně to naprosto stačilo k tomu, abych dělal, co se mi zlíbí. Všechno, co si dokážete představit... například jsem jezdil na buvolovi, na kterém jsem seděl opačně, a za mnou se hnal Bhúra. Až mnohem později jsem pak viděl v univerzitním muzeu sošku mistra Lao-c' sedícího na buvolovi úplně stejným způsobem. Smál jsem se tak nahlas, že ke mně přiběhl ředitel muzea a zeptal se: „Není snad něco v pořádku?“ Držel jsem se za břicho a seděl na zemi, a tak se mě zeptal: „Máte nějaký problém?“

Odpověděl jsem: „Nemám a dejte mi pokoj a nenuťte mě, abych se ještě víc smál, protože jinak začnu brečet. Nechte mě být. Nic mi není. Jen mi to připomnělo moje dětství. Přesně takhle jsem jezdíval na buvolovi.“

V mé vesnici a vlastně v celé Indii nikdo nejedí na buvolovi. Číňané jsou zvláštní lidé a tenhle Lao-c' byl ze všech nejpodivnější. Bůh ví, a ví to jenom On – ani já sám to nevím – proč mě napadlo posadit se na buvola opačně a jezdit po tržišti. Zřejmě to bude tím, že se mi vždycky líbilo všechno, co bylo hodně absurdní.

Moje rané dětství – kéž bych ho mohl znovu prožívat. Klidně bych se kvůli tomu znovu narodil. Ale vy víte a já to také vím, že nic se nemůže opakovat. Proto říkám, že bych se klidně znovu narodil, protože kdo jiný by právě o tohle stál? Přestože ty dny byly nesmírně krásné.

Narodil jsem se pod podivnou hvězdou. Mrzí mě, že jsem se toho slavného astrologa zapomněl zeptat, proč jsem tak potměšilý. Nemůžu bez toho žít; je to moje výživa. Naprosto chápu svého dědu, protože ta potměšilost mu způsobila spoustu problémů. Celý den vysedával na svém gaddí – tak se v Indii říká křeslu bohatých lidí – a neposlouchal ani tak moc své zákazníky, jako ty, kteří si na mě chodili stěžovat. Vždycky jim říkal: „Zaplatím vám za škodu, kterou způsobil, ale pamatujte si, že ho nepotrestám.“

Byl jsem potměšilé dítě a on se mnou měl obrovskou trpělivost... ani já sám bych to netoleroval. Kdybych se musel tolik let starat o takové dítě... bože můj! Stačilo by pár minut a navždycky bych ho vyhodil ze dveří. Ty roky se v případě mého dědy nejspíše zúročily a jeho obrovská trpělivost se mu vyplatila. Byl stále klidnější a tišší. Pozoroval jsem to každý den. Občas jsem řekl: „Náná, můžeš mě potrestat. Nemusíš být tak hodný.“ A představte si, že se rozplakal! Z očí se mu řinuly slzy a řekl: „Potrestat tebe? To ne. Můžu potrestat sebe, ale tebe ne.“

Když jsem něco provedl, nikdy jsem ani na jediný okamžik nespátřil v jeho očích stín zlosti – a věřte mi, že jsem zlobil jako tisíc dětí dohromady. Od časného rána ještě před snídaní jsem začal dělat lumpárny a vydrželo mi to až do pozdní noci. Někdy jsem se vracel domů hodně pozdě – třeba ve tři ráno – ale on byl skvělý muž! Nikdy neřekl: „Jdeš příliš pozdě. V tuhle hodinu se dítě nevrací domů.“ Neřekl to ani jednou. Naopak se přede mnou snažil nedívat se na hodiny visící na zdi.

Tímhle způsobem jsem se učil duchovnu. Nikdy mě nebral do chrámu, do kterého chodíval. Já do toho chrámu také chodil, ale jen když byl zavřený, abych tam kradl ozdobné hranoly, protože v chrámu bylo mnoho lustrů s krásně broušenými hranoly. Myslím, že jsem je postupně ukradl úplně všechny. Když se to dědeček dozvěděl, řekl: „No a co! Já jsem jim ty lustry věnoval, tak tam dám jiné. Není to krádež, je to majetek tvého nány. Já jsem dal ten chrám postavit.“ A kněz si přestal stěžovat. K čemu by to bylo? Byl jen pouhým sluhou mého nány.

Náná chodíval do chrámu každé ráno, ale nikdy mi neřekl: „Pojď se mnou.“ Nikdy mi nic nevštěpoval. To je nesmírně úžasné... nic nikomu nevštěpovat. Je běžné, že lidé vnucují bezbrannému dítěti své názory, ale jeho to nikdy nelákalo. Je to tak. Přesně to je podle mě to největší pokušení. Jakmile vidíte někoho, kdo je na vás závislý, začnete ho okamžitě ovlivňovat. Ale on mi nikdy neřekl: „Ty jsi džinista.“

Vzpomínám si na to moc dobře – v té době probíhalo sčítání lidu. A do našeho domu přišel úředník. Vyptával se na spoustu věcí. Zeptal se dědečka, jakého je vyznání, a on odpověděl, že je džinista. Pak se úředník zeptal, jakého vyznání je babička. Náná prohlásil: „To se musíte zeptat přímo jí. Náboženství je osobní záležitost. Já sám jsem se jí na to nikdy neptal.“ Byl to skvělý člověk!

Babička odpověděla: „Já nevěřím v žádné náboženství. Všechna náboženství mi připadají ohromně dětinská.“ Ten úředník byl v šoku.

Dokonce i mě to zarazilo. Ona nevěřila v žádné náboženství! V Indii je v podstatě nemožné najít ženu, která by nevyznávala nějaké náboženství. Ale ona se narodila v Khadžuráhu, nejspíš v rodině tantriků, kteří žádné náboženství nevyznávali. Meditovali, ale nevěřili v určité náboženství.

Západní myslí to zní naprosto nelogicky. Meditace bez náboženství? Je to tak... pravdou je, že pokud věříte v nějaké náboženství, nemůžete meditovat. Náboženství je překážkou meditace. Meditace nepotřebuje boha, ani nebe, ani peklo, ani strach z potrestání, ani sliby o věčné blaženosti. Meditace nemá s myslí vůbec nic společného; meditace je mimo mysl, zatímco náboženství je pouze mysl, je to záležitost mysli.

Vím, že nání nikdy nechodila do chrámu, ale naučila mě mantru, kterou tu teď poprvé řeknu. Je to džinistická mantra, ale nemá vůbec nic společného s džinismem. Je pouhá náhoda, že je spojena s tímto náboženstvím...

Namó arihantánám namó namó

Namó siddhánám namó namó

Namó uvadždžhájánám namó namó

Namó lójé sabba sádhúnám namó namó

Ésó panča nammukharó

Óm, šánti, šánti, šánti...

Je to krásná mantra a nebude snadné ji přeložit, ale já udělám, co je v mých silách... nebo možná není. Nejdřív tu mantru poslouchejte, abyste poznali její původní krásu:

Namó arihantánám namó namó

Namó siddhánám namó namó

Namó uvadždžhájánám namó namó

Namó lóje sabba sádhúnám namó namó
Éso pañca nammukharó
Sabba sabba pavvanásanó
Mangalam čha sabbésim padmam
Havai mangalam
Arihanté saranam pavadžďžámi
Siddhé saranam pavadžďžámi
Sádhu saranam pavadžďžámi
Namó arihantánám namó namó
Namó siddhánám namó namó
Namó uvadžďžhájánám namó namó
Óm, śánti, śánti, śánti...

A nyní se to pokusím přeložit: „Uctivě se skláním k vaši nohám, arihantové...“ Arihanta je v džinismu totéž co bódhisattva v buddhismu, tedy „ten, kdo dosáhl nejvyššího poznání a na ničem jiném už mu nezáleží“. Došel domů a otočil se k světu zády. Nevytváří žádné náboženství, dokonce už nic nekáže ani neprohlašuje. Toho je samozřejmě třeba uvést jako prvního. První vzpomínka patří těm, kteří vědí a mlčí. Hlavní úctu si nezaslouží slova, ale ticho. Důležité není sloužit druhým, ale dosáhnout poznání vlastního já. Nezáleží na tom, jestli člověk slouží druhým; to je až druhotné, nikoli primární. Nejdůležitější je, že člověk pozná vlastní já, ale v tomto světě je to velmi obtížné.

Zrovna dnes ráno jsem dal Gudíje kalifornskou samolepku na auto, na níž je napsáno „Pozor! Brzdím kvůli přeludům“. To by mělo být na každém autě – a nejen na autech, ale každý člověk by to měl mít nalepené na zadku. Lidé žijí s přeludy; to je jejich život – pouhý přelud. Brzdí kvůli duchům, kteří tam nejsou... nebo že by tam byl Duch svatý? Ale copak záleží na tom, jestli je duch svatý nebo nesvatý? Hlavní je, že nic takového není.

Taková hloupost! Je vrcholem hlouposti dávat do křesťanské trojice Ducha svatého: Bůh, Syn a Duch svatý! Opomněli ženu, jen aby tam mohli dát Ducha svatého. Tohle je neposvátné! Vidíte tu rafinovanost? Nemohli tam dát matku; matku vymazali a napsali tam Duch svatý. Tenhle Duch svatý zničil celé křesťanství, protože od samého začátku, od prvotního základu je založeno na lžích a přeludech.

Kalifornanům se to dá odpustit – jsou to kaliforniáci – ale křesťanům se nedá odpustit, že do trojice přivedli tak ohavného chlápka, Ducha svatého. A Duch svatý navíc naprosto neposvátně uvedl ubohou Marii do jiného stavu! Kdo myslíte, že uvedl chudáka Marii, manželku tesaře, do jiného stavu? No přece Duch svatý! Paráda! To je svatý čin! Co je v tom případě nesvaté?

Jedno je jisté. Křesťané se snaží úplně vyhnout ženě, naprosto ji vymazat. A stvořili tak dokonce celou rodinu. Když dítě namaluje obrázek rodiny – tedy Otce, Syna a Ducha svatého – měli byste říct: „Co je to za nesmysl? A kde je matka?“

Jak může být otec bez matky? A jak může být syn bez matky? Tuhle logiku pochopí i malé dítě, ale já nejsem křesťanský teolog. Ten není malé dítě, je to retardované dítě. Nemá to v hlavě v pořádku. Hlavně levá část jeho mozku je buď prázdná nebo plná naprostých nesmyslů – asi tam má ty teologické nesmysly; má tam Bibli– stručně řečeno Ducha svatého.

Já toho chlápka nesnáším. Řeknu to naprosto jasně: kdybych ho potkal... chci vám říct, že i když jsem mírumilovný člověk, když potkám Ducha svatého, zabiju ho. A v duchu si řeknu: „Kčertu s nenásilím, tedy alespoň v tuhle chvíli. Já toho chlapa zabiju! Potom se uvidí. Nenásilně se můžeme chovat až později.“ A na jeho místo bych dal ženu. V tom okamžiku by křesťanství začalo dávat smysl.

Na další kalifornské samolepce, kterou jsem dal Gudíje, je napsáno „Nejlepší muž pro tuto práci je nejspíš žena“. Ne nejspíš, ale určitě; žena

by bez problémů mohla být třetím partnerem v oné svaté společnosti. Bez ženy je to naprostá poušť: Otec, Syn a Duch svatý!

Džinisté nazývají arihanta toho, kdo poznal sám sebe a je tak ponořen, tak opojen nádherou svého poznání, že zapomněl na celý svět. Slovo „arihanta“ doslovně znamená „ten, kdo zabil nepřítele“ – a nepřítelem je ego. První část mantry tedy znamená „Dotýkám se nohou toho, kdo poznal sám sebe“.

Druhá část zní: *Namó siddhánám namó namó*. Tato mantra je v prákrtu, nikoli v sanskrtu. Prákrť je jazykem džinistů; je mnohem starší než sanskrť. Slovo „sanskrť“ znamená „vytříbený“. Už samotné slovo jasně ukazuje, že předtím muselo něco být, protože co by se jinak mohlo posleze tříbit? Slovo „prákrť“ znamená „nevytříbený, přírodní, syrový“ a džinisté mají pravdu, když tvrdí, že jejich jazyk je nejstarší na světě. I jejich náboženství je nejstarší.

Hinduistický spis zvaný Rgvéd se zmiňuje o prvním džinistickém mistrovi, Adinathovi. A to znamená, že žil dřív, než vznikl Rgvéd, což je nejstarší kniha na světě a mluví se v ní o džinistickém tírthankarovi Adinathovi s takovou úctou, že jedno je jisté – nemohl to být současník těch, kteří napsali Rgvéd.

V současné době není snadné přijmout nějakého mistra. Jeho osudem je být odsuzován ze všech stran a všemi možnými způsoby. Nemá úctu – není to uznávaný člověk. Trvá celá tisíciletí, než mu lidé odpustí; až pak si ho začnou vážit. Jakmile se zbaví pocitu viny za to, že ho kdysi odsuzovali, začnou si ho vážit a uctívat ho.

Ta mantra je v prákrtu, hrubá a nevytříbená. Druhá část zní: *Namó siddhánám namó namó* – „Dotýkám se nohou toho, kdo se stal vlastním bytím“. Jaký je rozdíl mezi první a druhou větou?

Arihanta se nikdy neohlíží a nezajímá ho žádný druh služby, křesťanské ani jiné. Siddha občas natáhne ruku po tonoucím lidstvu, ale pouze

občas, ne vždycky. Není to třeba, není to povinné, je to jeho volba; může to udělat, ale nemusí.

Proto třetí věta říká: *Namó uvadždžhájánám namó namó...* „Dotýkám se nohou mistrů, uvadždžhájů“. Ti dosáhli téhož, ale čelí světu a slouží mu. Jsou ve světě, ale ne ze světa... nicméně v něm jsou.

Čtvrtá věta říká: *Namó lóje sabba sádhnúnám namó namó...* „Dotýkám se nohou učitelů.“ Vy znáte ten jemný rozdíl mezi mistrem a učitelem. Mistr dosáhl poznání a předává ho dál. Učitel získal poznání od toho, kdo procitl, a předává ho v nedotčené podobě světu, ale není to jeho osobní poznání.

Ti, kteří složili tuto mantru, jsou nádherní lidé; dotýkají se i nohou těch, kteří nemají vlastní poznání, ale aspoň předávají poselství mistrů ostatním lidem.

Pátá věta patří mezi nejzásadnější věty, na jaké jsem v celém životě narazil. Je zvláštní, že mi ji předala babička, když jsem byl malý kluk. Až vám ji objasním, také pochopíte její krásu. Něco takového mi mohla dát jedině moje babička.

Neznám nikoho jiného, kdo by měl odvahu něco takového říct, přestože to všichni džinisté stále opakují ve svých chrámech. Opakovat něco je jedna věc, ale předávat to milovanému člověku je cosi úplně jiného.

„Dotýkám se nohou všech, kteří poznali sami sebe...“ bez rozdílu, jestli to jsou hinduisté, džinisté, křesťané či muslimové. Mantra říká: „Dotýkám se nohou všech, kteří poznali sami sebe.“ Je to jediná mantra, kterou znám, jež je naprosto nesektářská.

Další čtyři části se od té páté nijak neliší a v podstatě tvoří její součást; pátá část má prostornost, jakou ostatní nemají. Měla by být napsána na všech chrámech a kostelech, bez ohledu na to, komu patří, protože říká: „Dotýkám se nohou všech, kteří to poznali.“ Neříká se tam, „kteří poznali Boha“. I ono „to“ by se ale dalo vypustit; dávám ho tam jen kvůli překladu.

Původně se tam praví: „Dotýkám se nohou těch, kteří poznali“ – ne že poznali „to“. Snažím se tím jen splnit požadavky vašeho jazyka, protože jinak se budete ptát: „Poznali? Co poznali? Jaký je objekt poznání?“ Žádný objekt poznání není; není co poznávat, je jen ten, kdo poznává.

Tato mantra je jediná náboženská věc, pokud jí tak chcete říkat, kterou mi předala má babička, nikoli dědeček, ale právě ona... protože jednou v noci jsem jí položil otázku. Tehdy v noci mi řekla: „Jsi nějaký bdělý. Nemůžeš spát? Plánuješ snad nějakou lumpárnu?“

Odpověděl jsem: „Ne, ale napadla mě jedna otázka. Každý má nějaké náboženství, a když se mě lidé zeptají, k jaké víře patřím, jen pokrčím rameny. Krčení rameny ale není žádné náboženství, tak se tě chci zeptat, co jim mám odpovědět?“

Babička řekla: „Já sama nevyznávám žádné náboženství, ale miluju tuto mantru a ta je to jediné, co ti můžu dát – ne proto, že je to tradiční džinistická mantra, ale protože jsem poznala její krásu. Opakovala jsem si ji už milionkrát a vždy mě nesmírně uklidní... mám pocit, že se dotýkám nohou těch, kteří vědí. Můžu ti dát tuto mantru; víc ode mne žádat nemůžeš.“

Dnes můžu říct, že ta žena byla vážně úžasná, protože pokud jde o náboženství, tak všichni jen lžou – křesťané, židé, džinisté, muslimové – všichni lžou. Všichni mluví o Bohu, o nebi a peklu, o andělech a podobných nesmyslech, aniž by cokoli věděli. Babička nebyla úžasná jen tím, že věděla, ale i tím, že nedokázala lhát dítěti. Nikdo by neměl lhát – a lhát dítěti je neodpustitelné.

Děti byly celá staletí zneužívány jen proto, že jsou ochotny důvěřovat. Velmi snadno jim můžete lhát a ony vám uvěří. Pokud jste jejich otec nebo matka, budou si myslet, že máte určitě pravdu. A přesně tak žije celé lidstvo v ohavném hustém bahně, ve velmi kluzkém mazlavém bahně lži, které lidé po celá staletí říkají dětem.

Jednu jedinou věc bychom měli být schopni udělat: nelhat dětem a přiznat, že něco nevíme, protože jen tak budeme duchovní lidé a uvedeme i je na duchovní cestu. Děti představují jedinou nevinnost; nedávejte jim ty své takzvané vědomosti. Ale to byste museli být sami nevinní, pravdiví, i kdyby to zničilo vaše ego – a ono ho to zničí. Musí ho to zničit.

Dědeček mi nikdy neříkal, že musím jít do chrámu a následovat ho. Mokrát jsem šel za ním, ale on vždycky řekl: „Běž pryč. Jestli chceš jít do chrámu, jdi tam sám. Ale nechod' za mnou.“

Nebyl přísný, ale v tomhle byl neoblomný. Často jsem se ho ptal: „Můžeš mi vylíčit nějaký svůj prožitek?“ Ale on se tomu vyhýbal. Když mi umíral v klíně ve volském povoze, otevřel oči a zeptal se: „Kolik je hodin?“

Odpověděl jsem: „Už bude skoro devět.“

Na chvíli se odmlčel a pak řekl:

„Namó arihantánám namó namó

Namó siddhánám namó namó

Namó uvadždžhájánám namó namó

Namó lójé sabba sádhúnám namó namó

Óm, šánti, šánti, šánti...

Co to znamená? Je to „óm“ – konečný zvuk naprostého ticha. A pak zmizel jako kapka rosy v prvních paprscích slunce.

I já tam teď vstupuju... Je tam jen mír, mír, mír...

Namó arihantánám namó namó...

Skláním se k nohám těch, kteří vědí.

Skláním se k nohám těch, kteří dosáhli poznání.

Skláním se k nohám všech mistrů.

Skláním se k nohám všech učitelů.

*Skláním se k nohám všech, kteří dosáhli
ničím neomezeného poznání.*

Óm, šánti, šánti, šánti.

6. kapitola

Takže...

Mé „takže“ znělo trochu smutně, protože Ašú je smutná a posádka této Noemovy archy je tak malá, že když je jeden člověk smutný, změní se celá atmosféra. Je smutná, protože její milenec odjel a už se nejspíš nevrátí.

Vzpomínáte, jak jsem jí před několika dny řekl: „Kde je tvá láska, Ašú?“ A ona vesele odpověděla: „Brzy už tu bude.“

Možná si tehdy neuvědomila, proč jsem se na to zeptal. Nikdy se na nic neptám jen tak bezdůvodně. V tu chvíli to možná nevnímáte, ale vždycky je to tak. Ve všech absurdních věcech, které dělám, je vždy nějaký důvod. Ve vši mé šílenosti je skryt zdravý rozum.

Ptal jsem se jí, protože jsem věděl, že bude brzy smutná. Hlavu vzhůru, netrap se tím. Já znám tvého milence lépe než ty.

On to zvládne. Já to zvládnu. Ale v této malé Noemově arše nebud' smutná. No vida! Už se směješ; to je dobře. A krátké odloučení od milence není nikdy na škodu; prohloubíš se tím ty a prohloubí se i tvoje touha. Zapomeneš na hlouposti a na konflikty, které se staly. Najednou budeš vzpomínat jen na to krásné. Malé odloučení přinese nové líbánky. Tak si na ně počkej. Mí žáci si ke mně vždycky najdou cestu, aby mohli být po mém boku. Chtějí ji najít. A on ji také najde.

Slovo „smutek“ mi bohužel znovu připomnělo toho Němce, Achima Seidla. Proboha. Už jsem o něm nechtěl nikdy v životě mluvit a on je tady! A to jen kvůli tvému smutku... Koukni, co jsi způsobila! Tak už nebud' nikdy smutná, jinak sem přijdou tihle divní lidé.

Snažil jsem se z jeho knihy zjistit, co mu na mně vadí natolik, že došel k názoru, že nejsem osvícený. Ne že bych byl – prostě mě jen zajímalo, proč má pocit, že nejsem osvícený, ale že jsem jen probuzený. Z pouhé zvědavosti jsem chtěl vědět, proč dospěl k tomuto závěru. To, co jsem zjistil, je velmi humorné. Jeho důvod zněl, že jsem sice probuzený a vše, co říkám, je nesmírně důležité pro celé lidstvo, ale nemůžu být osvícený, protože to říkám „tak, jak to říkám“.

Musím říct, že mě to rozesmálo. Nesměju se často, a pokud ano, tak jen v koupelně. Ví to jen zrcadlo. Krása zrcadla spočívá v tom, že neuchováá žádné vzpomínky. Zasmál jsem se, protože to vypadá, že ten člověk potkal a osobně poznal mnoho osvícených lidí a můj způsob vyjadřování je jiný než jejich. Rád bych v jeho případě použil jeden hezký slovní obrat: ten pitomec má prostě jen mentální zácpu. Potřebuje to nějak rozhýbat; měl by jíst sušené švestky.

Můžu zodpovědně říct – samozřejmě na vlastní odpovědnost – že kdyby ten obrat znal bódhidharma, řekl by ho čínskému císaři Wuovi. „Ty pitomeče! Táhni k čertu a mě nech na pokoji!“ ale za oněch časů takové výrazy, jaké se používají v dnešní Americe, ještě neexistovaly. Ne že by neexistovala Amerika – to je další evropský mýtus. Říká se, že Ameriku objevil Kolumbus. To je nesmysl! Byla objevena mnohokrát předtím, ale vždycky se to utulalo.

To mi připomnělo, že název Mexiko pochází ze sanskrtského slova „makšika“ a že v této části světa existují tisíce důkazů, že hinduismus tam existoval dávno před Ježíšem Kristem – o nějakém Kolumbovi ani nemluvě! Amerika, především Jižní Amerika, byla součástí jednoho velkého

kontinentu, k němuž patřila i Afrika. Indie se nacházela přesně uprostřed. Dole byla Afrika a nahoře Amerika. Děлил je od sebe jen hodně mělký oceán; klidně byste ho mohli přejít! Jsou o tom zmínky ve starobylých indických textech: říká se tam, že lidé chodívali z Asie do Ameriky pěšky. Uzavírala se tak i manželství. Ardžuna, slavný bojovník z indického eposu *Mahábhárata* a slavný žák Kršny, se oženil s Mexičankou. Mexiku sice tehdy říkali Makšika, ale popis sedí přesně na Mexiko.

V Mexiku jsou sochy Ganéši, hinduistického boha se sloní hlavou. V Anglii takovou sochu nenajdete! Nenachází se nikde jinde než v zemích, které přišly do kontaktu s hinduismem. Třeba na Bali nebo na Sumatře a v Mexiku, ale nikdy ne tam, kam nepronikl hinduismus. V některých mexických chrámech jsou dokonce nápisy ve starobylém sanskritu. Říkám to jen tak mimochodem... pokud se o tom chcete dozvědět víc, prostudujte si životní dílo mnicha jménem Bhikku Chaman lal, jeho knihu *Hinduistická Amerika*. Je zvláštní, že jí doposud nikdo nevěnoval pozornost. Od křesťanů se to samozřejmě očekávat nedá, ale badatelé by měli být nezaujatí.

Ten Němec a jeho kolega z Holandska, psycholog, který napsal, že jsem osvícený, ale ještě nejsem probuzený, by se měli sejít a celou tu záležitost probrat a dát mi vědět, až dospějí k nějakému závěru... já ale nejsem ani jedno. Příliš se zabývají slovy: probuzení, nebo osvícení? Oba používají úplně stejné argumenty, a přitom došli ke zcela opačným závěrům. Ten Holanďan napsal svou knihu dříve než Němec; je možné, že mu to téma ukradl. Ale přesně to profesori dělávají – pořád si navzájem kradou argumenty, a přitom je to naprosto stejný argument... že nemluvím ani jako osvícený ani jako probuzený člověk.

Kdo jsou ti lidé, že chtějí rozhodovat o tom, jak má mluvit ten, kdo je osvícený nebo probuzený? Znají vůbec Bódhidharmu? Viděli někdy jeho obrázek? Okamžitě by dospěli k závěru, že takhle nemůže vypadat osvícení

nebo probuzení. Vypadá příšerně divoce! Má oči jako lev v džungli a dívá se na vás tak, že máte pocit, že náhle vyskočí z obrázku a zabije vás. A on takový byl! Ale zapomeňte na Bódhidharmu, protože od té doby uplynulo už čtrnáct století.

Já jsem znal Bódhidharmu osobně. Putoval jsem s ním téměř tři měsíce. Měl mě moc rád a já měl moc rád jeho. Možná vás bude zajímat, proč mě měl rád. Měl mě rád, protože jsem mu nikdy nepoložil jedinou otázku. Říkal mi: „Ty jsi první člověk, kterého jsem potkal a on se mě na nic neptá – mě všechny ty otázky nesmírně otravují. Ty jsi jediný člověk, který mě neotravuje.“

Řekl jsem: „Má to určitý důvod.“

Zeptal se: „A jaký?“

Odpověděl jsem: „Já jen odpovídám. Nikdy se neptám. Jestli máš nějakou otázku, klidně se zeptej. Pokud žádnou otázku nemáš, tak buď zticha.“

Oba jsme se zasmáli, protože jsme oba patřili do stejné kategorie šílenců. Požádal mě, ať s ním putuju dál, ale já jsem mu řekl: „Nezlob se. Mám svou vlastní cestu a od této chvíle vede jinudy než ta tvoje.“

Nevěřil vlastním uším. Nikdy předtím nikoho nepozval. Ten muž odmítl dokonce císaře Wu – nejslavnějšího vládce těch časů, jenž měl obrovskou říši – odmítl ho, jako by to byl nějaký žebrák. Bódhidharma nevěřil vlastním očím, že jsem ho dokázal odmítnout.

Řekl jsem: „Teď už víš, jaké to je být odmítnutý. Chtěl jsem, aбыs to také prožil. Sbohem.“ Ale to bylo před čtrnácti stoletími.

Rád bych tomu Němci připomněl pár dalších, kteří jsou z pozdější doby... například Gurdžijeva, jenž žil před pár lety. Měl vidět Gurdžijeva a zjistil by, jak se chová a mluví osvícený nebo probuzený člověk. Neexistuje jediné slovo, které by Gurdžijev neřekl – ale ta slova samozřejmě nejsou v jeho knihách, protože to by je nikdo nevydal.

Nebo kdyby ho zajímalo třeba jen indické osvícení, které podobné hlupáky zjevně přímo fascinuje... ale co s tím má Indie společného? K osvícení může dojít kdekoli. Ale kdyby se zajímal jen o indické osvícení, objevil by Rámakrišnu, který je nám velmi blízký. Jeho slova nebyla správně předávána, protože to byl obyčejný venkovan a podle toho také mluvil. Všechna slova, která by podle lidí neměl osvícený člověk říkat, byla vyškrtána. Když jsem cestoval po Bengálsku, vyptával jsem se lidí, kteří ho pamatují, jak Rámakrišna vlastně mluvil. A všichni řekli, že to bylo příšerné. Mluvil tak, jak by člověk měl mluvit – rozhodně, nebojácně a velmi jednoduše.

Vždycky jsem mluvil tak, jak chci. Nejsem ničí otrok a je mi úplně jedno, co si o mně tihle pitomci myslí. Je to jejich věc: můžou si myslet, že jsem osvícený; můžou si myslet, že jsem probuzený; můžou si myslet, že nevím vůbec nic. Můžou si myslet, co chtějí – je to jejich mysl. Můžou psát; mají papír i inkoust. Proč by mě to mělo zajímat?

Jen tak mimochodem, Ašú, ten hlupák se sem dostal kvůli tomu, že jsi byla smutná. Už nikdy nebuď smutná – protože jinak sem zase přivedu toho pitomce a ty víš, že já jsem schopen přivést kohokoli odkudkoli, dokonce i odnikud.

Takže teď už končíme s Němcem i se smutkem, platí? Aspoň trochu se usměj... výborně! Já tě naprosto chápu. Když jsi smutná a usměješ se, má to jiný nádech, ale to je zcela přirozené. Mí sannjásini se musí naučit být trochu nad přírodou. Musí se naučit věci, jaké v běžném světě nikoho nezajímají. Odloučení má svou krásu, stejně jako setkání. Já na odloučení nevidím nic špatného. Odloučení má svou poezii; člověk se jen musí naučit jeho jazyk a umět prožívat jeho hlubiny. Pak se náhle ze smutku stane nový druh radosti... vypadá to téměř nemožně, ale stává se to. Já to vím. Přesně o tom jsem mluvil dnes ráno. Mluvil jsem o smrti svého nánáy.

Bylo to konečné odloučení. Už nikdy se nesetkáme, a přesto to mělo svou krásu a on to ještě zkrášlil tím, že opakoval mantru. Změnil smrt v cosi posvátného... v cosi křehkého. Byl starý a umíral, zřejmě měl hodně silný infarkt. Nevěděli jsme to, protože ve vesnici nebyl doktor, ani lékárník, ani žádné léky, takže jsme neznali příčinu jeho smrti, ale já myslím, že to byl silný infarkt.

Zašeptal jsem mu do ucha: „Náná, chceš ještě něco říct, než odejdeš? Pár posledních slov? Nebo mi chceš dát něco, co mi tě bude navždycky připomínat?“

Sundal prsten a dal mi ho do ruky. Teď ho má jeden sannjásin; dal jsem mu ho. Ten prsten byl velmi tajemný. Dědeček celý život nedovolil, aby si ho někdo mohl prohlédnout, ale pořád se sám díval, co v něm je. Po obou stranách byly kousky skla, skrze něž se dalo dívat. Nahoře byl diamant a po stranách byla skleněná okénka.

Nikdy nikomu nedovolil, aby se těmi okýnky podíval, co je uvnitř. Byla tam soška Mahávíry, džinistického tírthankáry; byla moc hezká a maličká. Uvnitř byla podobizna Mahávíry a ta okénka byly vlastně dvě lupy. Zvětšovaly obraz, takže to vypadalo, že je hodně velký. Nerad to říkám, ale pro mě neměl v podstatě žádnou cenu, protože i když jsem se hodně snažil, nikdy jsem nedokázal milovat Mahávíru tak jako Buddhu, přestože byli současníci.

Mahávírovi chybí něco, bez čeho se mé srdce nerozbuší. Vypadá přesně jako kamenná socha. Buddha je mnohem živější, ale ne podle mých standardů živosti – proto bych chtěl, aby se stal i Zorbou. Jestli se na onom světě potkáme, bude to velký problém. Zakřičí na mě: „Tys chtěl, abych se stal Zorbou!“

Ale vy víte, že já umím křičet mnohem hlasitěji. Mě nepřekřičí; já si stejně budu dělat, co chci. Jestli se nechce stát Zorbou, je to jeho věc, ale v tom případě jeho svět skončil; nemá žádnou budoucnost. Chce-li

mít budoucnost, pak mě musí poslechnout. Musí se stát Zorbou. Zorba nemůže existovat sám – skončil by v Hirošimě – a ani Buddha nemůže existovat sám. V budoucnosti není možné, aby byl každý zvlášť.

Budoucí psychologie člověka se musí stát mostem mezi materialismem a duchovnem, mezi Východem a Západem. Jednou mi bude svět vděčný, že se mé poselství dostává na Západ; do té doby jezdili duchovní lidé na Východ. Tentokrát se Buddhovo živoucí poselství dostává na Západ.

Západ neví, jak má přijímat buddhu. Nikdy ho neznal. Znal jen částečné buddhy – Ježíše, Pythagora, Diogena – nikdy nepoznal úplného buddhu.

Není divu, že na mě neustále útočí. Víte, co se píše v indických novinách? Objevují se tam příběhy o tom, že mě unesli nepřátelé a můj život je prý ohrožen.

Já jsem ale tady a ve skutečnosti je příliš nezajímám. Je to prohnilá země. Indie je prohnilá už téměř dvě tisíciletí – zapáchá! Nic nezapáchá tolik jako indické duchovno. Je to mrtvola a hodně stará mrtvola; je stará dva tisíce let!

Lidé si navymýšlejí neuvěřitelné příběhy! Prý mě „unesli nepřátelé a můj život je ohrožen“. Můj život je v neustálém ohrožení už dvacet pět let. Je zázrak, že jsem dosud naživu. A oni mě teď chtějí chránit! Na světě je spousta divných lidí, ale budoucnost nepatří divným lidem, ale novému typu člověka, kterému říkám Zorba Buddha.

Vyprávěl jsem vám, že když můj dědeček umíral, dal mi to, co celý život opatroval – sošku Mahávíry ukrytou pod diamantem v prstenu. Se slzami v očích řekl: „Nemůžu ti dát nic jiného, protože o všechno, co mám, stejně jednou přijdeš, tak jako jsem o to přišel já. Můžu ti dát jen svou lásku k tomu, jenž poznal sám sebe.“

Ten prsten jsem si sice nenechal, ale jeho touhu jsem přesto splnil. Poznal jsem to a poznal jsem to sám v sobě. K čemu je prsten? Ale ten ubohý

stařík miloval svého mistra Mahávíru a předal mi svou lásku. Vážím si jeho lásky k mistrovi a ke mně. Poslední slova, která řekl, zněla: „Nebud' smutný, že umírám.“

Čekali jsme, jestli ještě něco řekne, ale to bylo vše. Zavřel oči a odešel.

Dodnes si pamatuju na to ticho. Volský povoz právě projížděl korytem řeky. Přesně si vybavuju každický detail. Mlčel jsem, protože jsem nechtěl rušit svou babičku. Neřekla jediné slovo. Čas plynul a pak jsem o ni začal mít starost, tak jsem řekl: „Řekni něco, nebuď zticha. Je to nesnesitelné.“

A představte si, že ona začala zpívat! Tehdy jsem pochopil, že smrt se má oslavit. Zpívala stejnou píseň, jakou zpívala, když se zamilovala do mého dědečka. I to stojí za zmínku: v Indii před devadesáti lety měla odvahu se zamilovat. Až do čtyřiaadvaceti let byla svobodná. I to je naprosto výjimečné. Jednou jsem se jí zeptal, proč se tak dlouho nevdávala. Byla to velmi krásná žena... jen tak z legrace jsem jí řekl, že by se do ní mohl zamilovat i vládce Madhjapradéše, státu, v němž se nachází Khadžuráho.

A ona na to odpověděla: „Je zvláštní, že o tom mluvíš, protože se to opravdu stalo. Odmítla jsem ho a nejen jeho, ale mnoho dalších mužů.“ V té době se v Indii dívky vdávaly, když jim bylo sedm nebo nanejvýš devět let. Příčinou byl strach z lásky... kdyby byly starší, mohly by se zamilovat. Ale otec mé babičky byl básník; jeho písně se dodnes zpívají v Khadžuráhu a v okolních vesnicích. Trval na tom, že pokud nebude sama chtít, nemusí se vdávat. A náhoda tomu chtěla, aby se zamilovala do mého dědečka.

Řekl jsem jí: „To je ještě podivnější. Odmítla jsi vládce Madhjapradéše a zamilovala ses do chudáka. Čím to bylo? Vždyť on nebyl moc hezký ani ničím výjimečný. Proč ses zamilovala právě do něho?“

Odpověděla: „Ptáš se špatně. Při zamilování neexistuje žádné proč. Prostě jsem ho spatřila a bylo to. Uviděla jsem jeho oči a pocítila jsem k němu důvěru, kterou nikdy nezklamal.“

Vyptával jsem se i dědečka: „Nání mi vyprávěla, jak se do tebe zamilovala. V jejím případě je mi to jasné, ale jak se tobě podařilo oženit se s takovou ženou?“

Dědeček odpověděl: „Já nejsem ani básník, ani myslitel, ale poznám krásu, když ji vidím.“

Nikdy jsem neviděl krásnější ženu, než byla moje nání. Já sám jsem se do ní zamiloval a miloval jsem ji celý život. Když v osmdesáti letech zemřela, spěchal jsem domů a našel jsem ji tam ležet mrtvou. Všichni na mě čekali, protože jim řekla, že dokud nepřijedu, nemají dávat její tělo na pohřební hranici. Trvala na tom, že hranici musím zapálit já, tak na mě počkali. Vešel jsem dovnitř, odhrnul roušku zakrývající její tvář ... a ona byla stále krásná! Vlastně byla ještě krásnější než dřív, protože byla naprosto klidná; utichl rytmus dýchání i žití. Ona prostě jen byla.

Spálit její tělo byl pro mě ten nejtěžší úkol v životě. Bylo to, jako bych spaloval nejkrásnější obrazy od Leonarda nebo Vincenta van Gogha. Pro mě byla samozřejmě mnohem cennější než Mona Lisa a krásnější než Kleopatra. A to nepřeháním.

Byla ztělesněním všeho, co považuju za krásné. Pomáhala mi být tím, kým jsem. Bez ní bych byl možná obchodník nebo lékař nebo inženýr, protože když jsem měl imatrikulaci, byl už otec dost chudý a nebylo pro něj jednoduché poslat mě na univerzitu. Byl však ochoten vypůjčit si peníze. Trval na tom, že musím jít na univerzitu. Já jsem s tím souhlasil, ale nechtěl jsem studovat lékařskou fakultu, ani jsem nechtěl jít na strojírenskou fakultu. Jednoznačně jsem odmítl stát se lékařem nebo inženýrem. Řekl jsem mu: „Jestli chceš znát pravdu, tak já se chci stát sannjásinem, tulákem.“

Otec prohlásil: „Cože? Chceš být tulák?“

Odpověděl jsem: „Ano. Chci jít na univerzitu studovat filozofii, aby ze mě byl filozofující tulák.“

Odmítl to se slovy: „V tom případě si nevypůjčím žádné peníze, protože za tohle mi ty nepříjemnosti vážně nestojí.“

Ale babička řekla: „Jenom klid, hochu. Jdi a dělej to, co chceš dělat. Já jsem ještě naživu a prodám všechno, jen abych ti pomohla být sám sebou. Nebudu se tě ptát, kam chceš jít a co chceš studovat.“

Nikdy se mě na to neptala a pravidelně mi posílala peníze, dokonce i v době, kdy už jsem byl profesor. Říkal jsem jí, že si už sám vydělávám a měl bych já posílat peníze jí.

Řekla mi: „Žádný strach. Já ty peníze nepotřebuju a tobě se budou určitě hodit.“

Lidé se často ptají, kde jsem sehnal peníze na knihy, protože jich mám tisíce. I když jsem studoval vysokou školu, měl jsem doma tisíce knih. Celý můj dům byl plný knih a všichni se vyptávali, kde na ně беру peníze. Babička mi řekla: „Nikdy nikomu neříkej, že máš ty peníze ode mne, protože kdyby se to dozvěděli tví rodiče, začali by po mně chtít peníze a já bych je mohla jen těžko odmítnout.“

A dál mi dávala své peníze. Možná vás překvapí, že jsem od ní dostal peníze ještě měsíc poté, co zemřela. Ráno toho dne, kdy zemřela, ještě podepsala šek. A je zajímavé, že to byly poslední peníze, jaké měla v bance. Možná věděla, že už žádný zítřek nebude.

V mnoha věcech mám velké štěstí, ale největším štěstím pro mě byli prarodiče z matčiny strany... a ty krásné roky raného dětství.

7. kapitola

Dévagíte, když občas řekneš Ašú slovo „jasně“, zmate mě to: myslím, že to říkáš mně. Proto se směje. A přesto stále tvrdím, že není nad smích. Můžete umrtvit moje tělo, ale mě ne. To prostě nezvládnete.

A totéž platí i o vás. Váš nejnaternější základ je mimo veškeré chemikálie a chemii. Teď slyším, jak se Dévagít chichotá. Je milé slyšet, jak se muž chichotá. Muži se téměř nikdy nechichotají. Chichotání je výhradní doménou žen. Muži se buď smějí nebo nesmějí, ale nechichotají se. Chichotání je přesně uprostřed. Je to zlatá střední cesta. Je to tao. Smích může být násilný. Nesmát se je stupidní, ale chichotání je skvělé.

Jak vidíte, i o chichotání se dá říct zcela zásadní věc: „Chichotání je skvělé.“ Netrapte se tím, jestli říkám něco správně, protože to je zaběhlý zvyk. Já dokážu mluvit, i když spím, takže s tím nemám vůbec žádný problém.

Gudíja ví, že mluvím ze spaní, ale neví, komu to říkám. To vím jenom já. Chudák Gudíja! Mluvím k ní a ona o tom přemýšlí a trápí ji, že něco říkám, protože neví, komu to říkám. Bohužel netuší, že tímhle způsobem mluvím k ní. Spánek je přirozené anestetikum. Život je tak tvrdý, že člověk musí být v noci aspoň na pár hodin uspán. A ona si láme hlavu tím, jestli opravdu spím nebo ne. Naprosto ji chápu.

Já jsem už přes čtvrt století nespál. Dévarádži, netrap se tím. Mám na mysli běžný spánek... já spím víc než kdokoli jiný na tomto světě: tři

hodiny přes den a sedm, osm a někdy i devět hodin v noci – tolik spánku si člověk většinou nemůže dovolit. Celkem tedy spím dvanáct hodin denně, a přesto jsem v podstatě bdělý. Vidím se, jak spím, a občas se v noci cítím tak osamělý, že začnu mluvit s Gudíjou. Ona s tím má značné problémy. Za prvé, když mluvím ze spánku, tak mluvím hindsky. Když spím, nemůžu mluvit anglicky. A ani nikdy nebudu, přestože bych mohl, kdybych chtěl. Párkrát jsem to zkusil a šlo to, ale chyběla tomu radost.

Uvědomte si, že každý den poslouchám jednu píseň od slavné urdské zpěvačky jménem Núr Džahán. Poslouchám ji pokaždé, než jdu sem. Z něčeho takového by se člověk mohl i zbláznit. Víte, jaké to je, když vám někdo něco vtouká do hlavy? Já vím, co to znamená. Gudíje vtoukám tu píseň do hlavy každý den. Musí ji poslouchat, nemůže se tomu vyhnout. A po práci si znovu pustím stejnou píseň. Miluju svůj rodný jazyk... ne proto, že je to můj rodný jazyk, ale protože je tak krásný, že kdybych ho neznal, určitě bych se ho naučil.

V té písni, kterou poslouchá a bude ji poslouchat znovu a znovu, se říká: „Možná si už nevzpomínáš, ale kdysi jsme si důvěřovali. Tehdy jsi mi říkal, že jsem ta nejkrásnější žena na světě. Ale teď nevím, jestli mě vůbec poznáváš. Možná si nevzpomínáš, ale já si na to pamatuju. Nemůžu zapomenout na vzájemnou důvěru a na slova, která jsi mi říkal. Říkal jsi, že tvá láska je naprosto čistá. Vzpomínáš si? Možná ne, ale já si vzpomínám – samozřejmě ne na všechno. Mnohé vzpomínky už odnesl čas. Jsem zchátralý palác, ale když se na mě pořádně podíváš, jsem stále stejná. Stále si pamatuju na tu důvěru a na tvá slova. Kdysi jsme si naprosto věřili a ty si na to určitě vzpomínáš, nebo snad ne? Nevím jak ty, ale já si to stále pamatuju.“

Proč si pořád dokola pouštím tu píseň od Núr Džahán? Je to určitý způsob vrtání. Není to vrtání zubů, ačkoli kdybyste si ji opakovali hodně dlouho, zavrátá se vám až do zubů, ale je to provrtávání se do krásy

jejího jazyka. Víím, že pro Gudíju je těžké pochopit slova té písně a ocenit je.

Když mluvím ze spaní ke Gudíje, mluvím hindsky, protože víím, že její nevědomí stále ještě není anglické. Strávila v Anglii jen pár let. Předtím byla v Indii a teď je zase v Indii. Snažil jsem se vymazat vše, co bylo mezi tím. Ale o tom později, až nastane ta pravá chvíle...

Dnes chci mluvit o džinismu. Koukněte se na toho šílence! Já dokážu skákat z jednoho vrcholu na druhý a nepotřebuju žádný most. Musíte být k tomu šílenci shovívaví. Zamilovali jste se. Vy za to nesete odpovědnost, já nejsem zodpovědný vůbec za nic.

Džinismus je nejasketičtější náboženství na světě nebo jinak řečeno, je nejvíc masochistické a sadistické. Džinističtí mniši mučí sami sebe takovým způsobem, až si člověk říká, jestli to mají v hlavě v pořádku. Nemají. Jsou to byznysmeni a následovníci džinistických mnichů jsou také byznysmeni. Je zvláštní, že celou džinistickou komunitu tvoří samí byznysmeni – ale vlastně na tom není nic zvláštního, protože samo to náboženství je v podstatě založeno na tom, jaké budou mít zisky na onom světě. Džinista mučí sám sebe, aby získal na onom světě vše, co nemůže mít v tomto světě.

Když mi bylo asi pět let, viděl jsem poprvé nahého džinistického mnicha, který přišel na návštěvu do domu mé babičky. Nevydržel jsem to a musel jsem se smát. Dědeček mi řekl: „Buď zticha! Ty ale umíš být protivný. Nevadí mi, když otravuješ sousedy, ale nesnesu, že si děláš legraci z mého gurma. Je to můj mistr; zasvětil mě do nejhlubších duchovních tajemství.“

Řekl jsem: „Mě žádná nejhlubší tajemství nezajímají. Mě zajímají vnější tajemství, která tak otevřeně odhaluje. Proč je nahý? Nemohl by mít aspoň krátké kalhoty?“

V tu chvíli se zasmál i děda. A pak řekl: „Tomu ty nerozumíš.“

Opáčil jsem: „Dobře, tak já se ho na to zeptám.“ A pak jsem požádal

babičku: „Mužu položit pár otázek tomu naprosto pomatenému muži, který se tu před všemi promenuje nahý?“

Babička se zasmála a řekla: „Klidně to udělej a nevšímej si toho, co ti říká dědeček. Já jsem ti to dovolila. Kdyby měl nějaké řeči, pošli ho za mnou a já už mu to vysvětlím.“

Byla to úžasná a odvážná žena a vždy mi poskytla neomezenou svobodu. Dokonce ji ani nezajímalo, na co se ho chci zeptat. Prostě jen řekla: „Udělej to...“

Tehdy se tam sešli všichni vesničané na daršan onoho džinistického mnicha. Uprostřed takzvaného kázání jsem vstal. Stalo se to před čtyřiceti lety a od té doby neustále s takovými pitomci bojuju. V ten den začala válka, která skončí, až tu nebudu. A možná neskončí ani pak, protože mí lidé v ní budou pokračovat.

Položil jsem mu jednoduché otázky, na které nedokázal odpovědět. Byl naprosto zmaten. Můj dědeček se za mě styděl. Babička mě poplácala po zádech a řekla: „Výborně! Tys to dokázal! Já věděla, že to zvládneš.“

Na co jsem se ho ptal? Byly to jednoduché otázky. Zeptal jsem se: „Proč se nechcete znovu narodit?“ V džinismu je to jednoduchá otázka, protože džinismus je zaměřený na to, aby se člověk už nikdy znovu nenarodil. Je to složitá věda o tom, jak je možné zabránit znovuzrození. A tak jsem mu položil zcela zásadní otázku: „Vy už se nechcete znovu narodit?“

Odpověděl: „Ne, nikdy.“

Pak jsem se zeptal: „Tak proč nespácháte sebevraždu? Proč ještě dýcháte? Proč jíte? Proč pijete vodu? Tak zmizte, spáchejte sebevraždu. Proč naděláte takový povyk kolem naprosto jednoduché věci?“

Nebylo mu ještě ani čtyřicet let... Řekl jsem mu: „Jestli to půjde dál tímhle způsobem, budete tu dalších čtyřicet let nebo i déle.“

Je vědecky dokázáno, že lidé, kteří méně jedí, žijí déle. Dévarádž se mnou určitě souhlasí. Stále znovu a znovu se potvrzuje, že když krmíte

jakýkoli živočišný druh víc, než potřebuje, tloustne a je sice hezký a spokojený, ale brzy zemře. Kdybyste mu dávali jen polovinu toho, co potřebuje, nevypadá tak krásně a není tak spokojený, ale žije téměř dvakrát déle. Polovina potravy a dvojnásob života – dvojnásob potravy a polovina života.

Tak jsem tomu mnichovi řekl – tehdy jsem tato fakta neznal – „Jestli se už nechcete nikdy narodit, tak proč žijete? Jen proto, abyste umřel? Proč nespácháte sebevraždu?“ Myslím, že tuhle otázku mu nikdy nikdo nepoložil. Ve slušné společnosti se nikdo neptá na reálné věci a otázka týkající se sebevraždy je nejreálnější ze všech.

Gabriel Marcel říká: „Sebevražda je jediná reálná filozofická otázka.“ Tehdy jsem ale netušil, že existuje nějaký Marcel. Možná v té době ani nebyl, takže tu knihu ještě nenapsal. Já jsem ale tomu mnichovi řekl: „Jestli se už nikdy nechcete narodit a tvrdíte, že je to vaše přání, tak proč žijete? K čemu? Spáchejte sebevraždu! Já vám řeknu jak. Moc toho o světě zatím nevím, ale pokud jde o sebevraždu, můžu vám poradit. Skočte z kopce za vesnicí nebo skočte do řeky.“

Řeka tekla necelých pět kilometrů od vesnice a byla tak hluboká a široká, že jsem měl vždycky obrovskou radost, když jsem ji přeplaval. Když jsem přes ni plaval, stávalo se mi, že jsem myslel, že je to můj konec a že nedoplavu na druhý břeh. Když bylo hodně vody, skočil jsem do ní s tím, že buď zemřu, nebo se dostanu na druhý břeh. Mnohem pravděpodobnější bylo, že na druhý břeh nedoplavu.

Tomu džinistickému mnichovi jsem řekl: „V období dešťů se mnou můžete skočit do řeky. Chvilí mi budete dělat společnost a pak klidně zemřete a já přeplavu na druhý břeh. Já umím plavat dost dobře.“

Vztekle se na mě podíval a jeho pohled byl tak pln zlosti, že jsem mu musel říct: „Pamatujte si, že se budete muset znovu narodit, protože do slova překypujete zlostí. Takhle se světa starostí nezbavíte. Proč se na mě

díváte tak našťvaně? Odpovězte na mou otázku klidně a vyrovnaně. Odpovězte radostně! A pokud na ni neumíte odpovědět, prostě jen řekněte, že nevíte. Ale nebuďte tak našťvaný.“

Ten muž řekl: „Sebevražda je hřích. Nemůžu spáchat sebevraždu, ale nechci se znovu narodit. Dosáhnu toho stavu pomalým odříkáním a zbavím se všeho, co vlastním.“

Řekl jsem: „Prosím, ukažte mi, co vlastníte, protože pokud vidím, jste nahý a nemáte vůbec nic. Jaký majetek tedy máte?“

Dědeček se mě snažil zastavit. Ukázal jsem na babičku a pak jsem mu řekl: „Pamatuj si, že jsem požádal nání o svolení a teď už mi v tom nikdo nezabrání, dokonce ani ty ne. Mluvil jsem s ní o tobě, protože mě napadlo, že když přeruším to nesmyslné kázání tvého gurua, budeš se na mě zlobit. A ona mi řekla: ‚Pošli ho za mnou a netrap se tím. Stačí, abych se na něj podívala, a on bude zticha.‘“ A kupodivu to byla pravda. Zmlkl, aniž by se na něj nání podívala.

Později jsme se tomu všemu s nání smáli. Řekl jsem jí: „On se na tebe ani nepodíval.“

Nání řekla: „Nemohl, protože měl strach, že řeknu: ‚Mlč! Nech to dítě na pokoji,‘ a tak se mému pohledu radši vyhnul. Mohl se mi vyhnout jen tím, že tě nechal být.“

Ve skutečnosti zavřel oči, jako kdyby meditoval. Řekl jsem mu: „Náná, výborně! Doslova kypíš vzteky. Přímo hoříš zlostí, a přesto dokážeš sedět se zavřenýma očima, jako bys meditoval. Tvůj guru má zlost, protože ho štvou moje otázky. Ty máš zlost, protože tvůj guru mi nedokáže odpovědět. Ale já ti říkám, že ten muž, který tu káže, je obyčejný hlupák.“ A tehdy mi nebylo víc než čtyři pět let.

Od té doby takhle mluvím. Okamžitě poznám hlupáka, ať je kdekoli a ať je to kdokoli. Mému rentgenovému zraku nikdo neunikne. Hned vidím, že je retardovaný nebo jinak zaostalý.

Jednomu ze svých sannjásinů jsem věnoval plnicí pero, kterým jsem napsal jeho nové jméno jako připomínku, že právě to pero jsem používal na začátku jeho nového života, jeho sannjásy. Byla tam ale i jeho manželka. A tak jsem ji vybidl, ať také přijme sannjásu. Napůl chtěla a napůl nechtěla – znáte ženy: mají to tak i onak a vy nikdy přesně nevíte, na čem jste. Když řídí auto a ukážou rukou doprava, stejně nevíte, jestli skutečně odbočí doprava. Třeba jen chtějí cítit vítr nebo něco jiného – můžou dělat cokoli. Manželka mého sannjásina byla váhavá a nerozhodná... prostě typická žena. Chtěla říct ano, ale nedokázala to. Chtěla říct ne, ale nedokázala to – tenhle typ ženy. Pamatujte si, že takových je devadesát devět celých devět desetin procenta žen; pouhá desetina procenta taková není. Jinak to jsou přesně takové ženy, o jaké mluvím.

Přesto jsem ji sváděl – myslím na sannjásu! Trochu jsem rozehrál svou hru a ona už málem řekla ano, ale já s tím náhle přestal. Já nejsem tak jednoduchý, jak to možná navenek vypadá. Nemyslím tím, že bych byl složitý, ale že vidím věci tak jasně, že občas musím opustit jednoduchost a vstřícnost.

Když už byla rozhodnuta říct ano, stiskla pevně ruku svého manžela, který se právě stal mým sannjásinem. Podíval jsem se na něj a bylo mi jasné, že se chce té ženy zbavit. Už ho trápila dost dlouho. Zjevně doufal, že jakmile se stane sannjásinem, smiluje se nad ním a sama od něj odejde. Viděl jsem zoufalství v jeho očích, když jsem se ji snažil přesvědčit, ať vstoupí mezi sannjásiny. V duchu si říkal: „Proboha, jestli přijme sannjásu, tak nebudu mít klid ani v Púně.“

Ten muž chce patřit do tohoto ášramu. Je bohatý a vlastní firmu za mnoho milionů dolarů a všechno chce věnovat ášramu. Tehdy měl strach... prokoukl jsem jak jeho, tak jeho manželku.

Nebylo mezi nimi žádné spojení a nikdy tam nebylo. Byl to anglický manželský pár, víte, jak to myslím... bůhví, proč se vzali – a Bůh

neexistuje. Opakuju to stále dokola, protože mám pocit, že si myslíte, že Bůh skutečně ví! Bůh neví, protože neexistuje.

„Bůh“ je totéž jako „Jéžíš“. Vůbec nic to neznamená, je to pouhé zvolání. Zním příběh vyprávějící, jak Ježíš přišel ke svému jménu...

Josef a Marie odvázejí své dítě zpátky do Betléma. Marie sedí s dítětem na oslu. Josef jde před nimi a vede osla na provaze. Najednou zakopne o kámen na cestě a vykřikne: „Jéžíš!“ A znáte ženy... Marie řekne: „Josefe! Právě přemýšlím, jaké jméno dáme našemu dítěti, a tys vyslovil to pravé jméno – Ježíš!“

Tak přišlo to ubohé dítě ke svému jménu. Není náhoda, že když se omylem praštíte kladivem do palce, vykřiknete: „Jéžíš!“ Nemyslete si, že tím vzpomínáte na Ježíše; vzpomínáte na to, jak se chudák Josef praštil do palce u nohy.

Když přestanu dýchat, Dévarádž bude vědět, co má dělat. Je zčásti Žid... a přesto je to člověk, kterému se dá věřit. Ví, že nevěří, že je zčásti Žid. Myslí si, že část jeho rodiny je sice židovská, ale on ne! Židé to tak mají, dokonce i ti částeční. On je prostě dokonalý. Abych řekl pravdu, Žid je vždycky dokonalý Žid. Stačí drobná kapka židovství a hned je z vás dokonalý Žid.

Já mám Židy rád a věřím jim. Podívejte se na tuto Noemovu archu: je tu dva a půl Žida. Já jsem bez jakýchkoli pochybností dokonalý Žid. Dévagít není dokonalý Žid; je to jen Žid. Dévarádž je zčásti Žid a snaží se to maskovat – ale tím je ještě židovštější. Nemůžeš skrývat své židovství. Kam schováš svůj nos? Je to jediná věc, kterou na těle nezakryješ. Můžeš zakrýt všechno kromě nosu, protože musíš dýchat.

Říkal jsem, že jéžíš je slovo, které vykřikl Josef, když se praštil do palce u nohy o kámen. Totéž platí i o Bohu. Když někdo řekne: „Bože!“

neznamená to, že věří v Boha. Prostě si jenom na něco stěžuje, tedy pokud je na nebi někdo, kdo ho poslouchá. Řekne-li: „Bože!“ znamená to přesně to, co bývá napsáno na vládních dokumentech – „Pro toho, koho se to týká“. „Bože můj“ je zvolání určené „pro toho, koho se to týká“, a pokud tam nikdo není, pak to znamená: „Pardon, tohle se netýká nikoho. Je to jen zvolání a já ho prostě musel říct.“

Kolik je hodin? Mám půl hodiny zpoždění a nechci, abyste ho měli i vy. Občas dokážu být i milý. Chci vám připomenout, že tohle je to nejlepší, co tu doposud bylo. Výborně. I když je to moc krásné, vím, kdy mám říct dost...

Je to ohromně krásné.

Moc krásné.

Dost.

